

แนวคิด งานวิจัย และวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

แนวคิดเรื่อง Myth

จากความสนใจที่จะศึกษาเรื่องระบบคิดของมนุษย์ Levi-Strauss¹ ได้พยายามศึกษาเกี่ยวกับระบบคิดของมนุษย์โดยใช้วิธีการวิเคราะห์ภาษาประกอบ เขาได้นำเสนอว่าภาษาทุกภาษามีโครงสร้างหรือหลักการซึ่งทำหน้าที่กำหนดกฎเกณฑ์หรือไวยากรณ์ของภาษานั้น แบบแผนของภาษามีรูปแบบเดียวกันกับวัฒนธรรม นั่นคือไม่สามารถอธิบายได้จากระบบที่เราสังเกตเห็นได้ แต่สามารถอธิบายได้จากโครงสร้างหรือหลักการพื้นฐานที่อยู่ภายใต้ระบบ ซึ่งนักภาษาศาสตร์ที่นำหลักการนี้ไปใช้ เช่น Saussure, Trubetzkoy และ Roman Jakobson ที่เชื่อว่า ภาษาต่าง ๆ ในโลกมีโครงสร้างแบบเดียวกันได้ และเนื่องจากการแสดงความคิดจะต้องผ่านทางภาษา ดังนั้นการวิเคราะห์ระบบคิดของมนุษย์จะต้องออกมาในรูปของการวิเคราะห์ภาษา เพราะภาษาคือระบบสัญลักษณ์ที่ถ่ายทอดความหมาย ดังนั้นโครงสร้างทางความคิดของมนุษย์จึงเหมือนกัน เพราะมนุษย์คิดผ่านระบบสัญลักษณ์เหมือนกันโดยที่สัญลักษณ์นั้นจะมีความหมายทั้งที่แตกต่างและสนับสนุนกัน

นอกจากเรื่องการวิเคราะห์ภาษาแล้ว เขาได้เสนอให้มีการศึกษาโครงสร้างพื้นฐานความคิดของมนุษย์นี้โดยการวิเคราะห์ในศาสนนิทาน (myth) และระบบเครือญาติด้วย ซึ่งการนำเสนอนี้นับเป็นจุดเด่นของ Levi Strauss ในเรื่องการวิเคราะห์ระบบคิดของมนุษย์²

นอกจากนี้เขายังได้จัดวางมานุษยวิทยาเชิงโครงสร้าง ลงไปในขอบข่ายของสัญลักษณ์วิทยา (semiology) ด้วย โดยมีศัพท์คำว่า semiology และ semiotics เป็นตัวกำหนดขอบเขต

¹Claude Levi-Strauss, *Totemism*, (Boston : Beacon Press, 1963), อ้างถึงใน อมรา พงศาพิชญ์, ความหลากหลายทางวัฒนธรรม, พิมพ์ครั้งที่ 3, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2545) หน้า 41-43.

²Claude Levi-Strauss, *The Savage Mind*, (Chicago : The University of Chicago Press, 1966). อ้างถึงใน อมรา พงศาพิชญ์, ความหลากหลายทางวัฒนธรรม, พิมพ์ครั้งที่ 3, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2545), หน้า 41-43.

การศึกษาเกี่ยวกับการวิเคราะห์ระบบสัญลักษณ์ คำว่า semiotics (สัญศาสตร์) ได้ค่อย ๆ คืบคลานเข้ามาแทนที่ศัพท์คำว่า structuralism (โครงสร้างนิยม) ระเบียบวิธีโครงสร้างนิยมจึงแผ่ขยายไปสู่สาขาวิชาเกี่ยวกับสัญศาสตร์ (semiotics) เมื่อเป็นเช่นนี้ปฏิบัติการในเชิงวิพากษ์วิจารณ์จึงได้เกิดขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งในฝรั่งเศส ซึ่งมันได้นำไปสู่ความคิดเห็นที่ขัดแย้งกัน เนื่องจากความหมายที่มาจากภาษาไม่ได้ถูกกำหนดที่ชัดเจนลงไป แต่ได้ถูกสร้างขึ้นมาจากเรื่องที่ถูกพูด (speaking subject) มากกว่าการพูดถึงความจริง (telling the truth) ปรัชญาได้สร้างความหมายขึ้นมาโดยการปิดบังอำพราง กีดกัน หรือทำให้มันเป็นชายขอบของคำศัพท์ต่าง ๆ มายาคติ (myth) ในความหมายใหม่จึงหมายถึงเรื่องที่สรรคสร้างขึ้น หรือสิ่งที่อยู่เหนือการพิสูจน์หรือความเป็นมายา (illusory thing) ในความหมายของ Barthes ที่อยู่ในหนังสือ *Mythologies*³

แนวคิดเกี่ยวกับมายาคติ (Mythologies)

ในเรื่อง มายาคติ (Mythologies) นี้ Barthes ได้กล่าวถึงมายาคติว่า หมายถึงการสื่อความหมายด้วยคติความเชื่อทางวัฒนธรรมซึ่งถูกกลบเกลื่อนให้เป็นที่รับรู้เสมือนว่าเป็นธรรมชาติ หรืออาจกล่าวได้ว่า เป็นกระบวนการของการลวงให้หลงอย่างหนึ่ง แต่ทั้งนี้มิได้หมายความว่ามายาคติเป็นการโกหกหลอกลวงแบบปั้นน้ำเป็นตัวหรือการโฆษณาชวนเชื่อที่บิดเบือนข้อเท็จจริง มายาคตินั้นมิได้ปิดบังอำพรางสิ่งใดทั้งสิ้น ทุกอย่างปรากฏต่อหน้าต่อตาเราอย่างเปิดเผย เป็นธรรมชาติเสียจนเราไม่รู้สึกรู้สีกตัว เราต่างหากที่คุ้นเคยกับมันเสียจนไม่ทันสังเกตว่ามันเป็นสิ่งประกอบสร้างทางวัฒนธรรม เรานั้นเองที่หลงคิดไปว่าค่านิยมที่เรายึดถืออยู่นั้นเป็นธรรมชาติ หรือเป็นไปตามสามัญสำนึก Barthes วิเคราะห์เรื่องของ "มายาคติ" ในฐานะของการเป็นตัวแทนที่ลวงหลอกและความเชื่อที่แพร่หลายอยู่ในฝรั่งเศสในยุคหลังสงคราม หนังสือ *Mythologies* คือผลงานชิ้นหนึ่งเกี่ยวกับมายาคติที่ทวนเวียนอยู่ในชีวิตประจำวัน ซึ่งได้ประกอบสร้างโลกใบหนึ่งสำหรับเราขึ้นมา และให้ภาพเกี่ยวกับมนุษย์บนโลกใบนี้⁴

³Roland Barthes, *Mythologies*, (Paris: Seuil, 1957), pp. 109-159.

⁴โรล็องด์ บาร์ต, สรรนิพนธ์จากมายาคติ (Mythologies) ของ
โรล็องด์ บาร์ตส์: บทแปลและบทวิเคราะห์เชิงวาทศาสตร์, แปลโดย วรรณพิมล อังคศิริสรรพ
(กรุงเทพฯ: คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2541), หน้า 4.

Barthes เชื่อว่า ทุกอย่างในโลกกลายเป็นมายาคติได้หมดสิ้น นั่นก็เพราะจักรวาลมีศักยภาพที่จะกระตุ้นให้มนุษย์สร้างความหมายขึ้นมาได้อย่างไม่สิ้นสุด ทุกสิ่งในโลกนี้สามารถจะถูกสังคมเข้าไปหยั่งเอาความรู้ความคิดออกมาจากที่มันอยู่ของมันเงียบ ๆ แล้วทำให้มันกลายเป็นเหยื่อของวาทะได้ทั้งสิ้น มายาคติในโลกปัจจุบัน เป็นวาทกรรมชนิดหนึ่ง ซึ่งวาทกรรมทางมายาคตินั้นไม่จำเป็นว่าจะต้องเกาะอิงอยู่กับภาษาเหมือนกับคำพูดทั่วไป แต่สามารถแฝงอยู่ในรูปแบบและเงื่อนไขที่ทำให้สิ่งหนึ่งสิ่งใดกลายเป็นสิ่งที่สังคมวัฒนธรรมเข้าไปยุ่งเกี่ยวแทรกแซง โดยการที่คนกลุ่มหนึ่ง ชนชั้นหนึ่ง หรือหลายกลุ่มหลายชนชั้นที่มีอำนาจเหนือกว่า มีอิทธิพลเหนือกว่าในสังคม ได้หยิบยื่นความหมาย ตลอดจนคุณค่าต่าง ๆ นานา ทั้งในด้านดีและด้านร้ายให้แก่สิ่งนั้น แล้วทำให้ผู้ที่มีอำนาจน้อยกว่าลุ่มหลงไปกับมายาคติที่ถูกหยิบยื่นให้⁵

Barthes มองมายาคติในสังคมปัจจุบันว่าเป็นการพูดหรือการใช้ภาษาชนิดหนึ่งที่กระทำผ่านวาทกรรม มายาคติมิได้ถูกนิยามด้วยสิ่งที่พูดถึง แต่นิยามด้วยวิธีการที่พูดถึงสิ่งนั้นมากกว่า เราใช้ภาษาพูดถึงวัตถุสิ่งของ แต่วิธีการพูดถึงสิ่งนั้น ๆ ของแต่ละคนแตกต่างกันไป เป็นการสอดใส่ค่านิยมของคนพูดลงไปด้วยเสมอ ฉะนั้นจึงเป็นการพูดหรือการใช้ภาษาที่ได้รับการคัดสรรจากประวัติศาสตร์ จนเป็นที่ยอมรับกันในสังคมแล้วนั่นเอง เพียงแต่มายาคติเป็นอะไรก็ได้ที่สามารถสื่อความหมาย ไม่จำเป็นต้องเป็นภาษาพูดเพียงอย่างเดียว เช่น ภาพเขียน ภาพถ่าย ภาพยนตร์ กีฬา การแสดง เหล่านี้ ต่างก็เป็นมายาคติด้วยกันทั้งสิ้น⁶

การวิเคราะห์มายาคติของ Barthes เป็นการศึกษาที่พยายามเผยให้เห็นถึง "สิ่งที่เกิดขึ้นแต่ไม่นิยมพูดถึงกัน" ("What-goes-without-saying") ในสังคม Barthes เรียกปรากฏการณ์เหล่านี้ว่า "ความชัดเจนลวงจอมปลอม" ("the falsely obvious") หรือมายาคตินั้นเอง⁷

ความหมายของมายาคติเป็นเรื่องของการสร้าง กำหนดให้เกิดขึ้นใหม่ ดังนั้นอะไรก็ตามที่เราหมายถึงการสร้าง ความหมายเกี่ยวกับโลก ค่านิยมต่าง ๆ ของสังคม ความเชื่อความรู้สึ การนำเสนอ และสถาบันต่าง ๆ ซึ่งผู้คนได้สร้างความหมายเกี่ยวกับโลก ที่ถูกทำให้เป็นธรรมชาติในขอบเขตที่พวกมันได้ก่อรูปขึ้นมาให้เป็นที่ยอมรับกัน โดยไม่ต้องพิสูจน์เกี่ยวกับวิธีที่โลกทำงานและเป็นไปต่าง ๆ นั้นเราเรียกว่าอุดมคติ ซึ่งอุดมคติในบางความหมายมักจะมีคามผิดพลาดมาตั้งแต่

⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 7.

⁶ ไชยรัตน์ เจริญสินโอฟาร์, สัญวิทยา, โครงสร้างนิยม, หลังโครงสร้างนิยม กับ การศึกษารัฐศาสตร์ (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์วิภาษา, 2545), หน้า 137.

⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 135.

แรกและมีมลทินเพราะพวกมันไม่เป็นความจริง (นั่นคือ ไม่อาจที่จะบรรลุถึงได้) หรือเป็นเพราะพวกมัน ไม่ได้สะท้อนความเป็นจริง มันจึงกลายเป็นภาพลวงหรือมายา⁸

นอกจากนี้มายาคติยังหมายถึงความเชื่อที่มอบให้แก่คนรุ่นต่อมามีชาติสาย เป็นความเชื่อในแบบเดียวกันอย่างไม่เสื่อมคลาย จนกว่าจะเกิดการค้นคว้าให้เห็นจริงเป็นอย่างอื่น⁹

ดังนั้น เรื่องของความงามจึงสามารถนำความคิดดังกล่าวมาใช้อธิบายมายาคติของความงามได้ โดยสามารถอธิบายได้ว่า มายาคติความงาม (Beauty Myth)¹⁰ เป็นวาทกรรมที่เกิดจากการสร้างทางสังคมและวัฒนธรรม โดยที่สังคมและวัฒนธรรมได้หยิบยื่นความหมายและคุณค่าให้กับผู้หญิงให้ลุ่มหลงไปกับความงามของร่างกายตัวเอง โดยเข้าใจว่าเป็นไปโดยธรรมชาติ หรือเป็นไปตามสามัญสำนึก แต่แท้จริงแล้วหาใช่ไม่ และเป็นสิ่งที่เปลี่ยนแปลงได้โดยวาทกรรมของมนุษย์เอง

แนวคิดเกี่ยวกับมายาคติความงาม (Beauty Myth)

ปลินดา ระมิงค์วงศ์¹⁰ ได้กล่าวถึงบทวิจารณ์ภาพนู้ด - การชมขึ้นครั้งที่ 3 (ในงานวิจารณ์ภาพนู้ดของ นิวัตี กองเพียร) ซึ่งเกี่ยวข้องกับมายาคติความงามอันเป็นแนวคิดจากวัฒนธรรมตะวันตกว่า บทวิจารณ์ของนิวัตี หรือแม้แต่ผู้ชายในสังคมมักนิยมผู้หญิงหน้าตาสวย รูปร่างดี สบสวย ส่วนผู้หญิงที่หน้าตาไม่ดี รูปร่างไม่ดีตามความเห็นของนิวัตี ก็มักจะถูกตำหนิไปในทำนองที่ว่าไม่ควรนำเรือนร่างมาโชว์ หรือมาถ่ายแบบในลักษณะเปลือยกาย ปลินดากล่าวว่า สิ่งเหล่านี้สะท้อนให้เห็นถึงความคิดของผู้ชายในสังคมไทยที่นิยมผู้หญิงหน้าตาสวย รูปร่างดี ผิวพรรณดี ถือเป็นการร่วมสร้างมายาคติเรื่องความงามให้กับผู้หญิง ที่ทำให้ผู้หญิงต้องไปเสริมสวย หาเครื่องประดับมาใส่ ลดความอ้วน ศัลยกรรม ทรมานร่างกายตัวเองด้วยวิธีต่าง ๆ นานาเพื่อให้ผู้ชายพึงพอใจ และเข้าใจว่าความสวยจะเป็นใบเบิกทางให้กับหลาย ๆ สิ่งในชีวิต แต่เรื่องแบบนี้เรามักจะมองไม่เห็นว่าเป็นความรุนแรงในสังคมชายเป็นใหญ่ที่ผู้หญิงต้องสนองความต้องการของผู้ชายในทุกด้าน

⁸สมเกียรติ ตั้งนโม, "Roland Barthes และ มายาคติ" บทความมหาวิทยาลัยเที่ยงคืน, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2548. (เอกสารไม่ตีพิมพ์เผยแพร่)

⁹ประมวล ดิฉินสัน, คติชนชาวบ้าน : การศึกษาในด้านมานุษยวิทยา (กรุงเทพฯ: แพร่พิทยา, 2521).

¹⁰ปลินดา ระมิงค์วงศ์, "บทวิจารณ์ภาพนู้ด - การชมขึ้นครั้งที่ 3" บทความมหาวิทยาลัยเที่ยงคืน, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2547. (เอกสารไม่ตีพิมพ์เผยแพร่)

นอกจากนี้ยังมีคำที่ใช้ในภาษาไทยบางคำ ที่น่าจะเกิดขึ้นมาจากความเป็นคนเจ้าบทเจ้ากลอนของคนไทย อย่างเช่น คำว่า “รูปโฉมโฉมพรรณ”¹¹ ซึ่งถ้าเทียบเคียงความหมายแล้วก็จะสามารถอธิบายมายาคติเรื่องความงามได้มากขึ้นว่าเป็นการอธิบายถึงความงามของผู้หญิงเช่นไร ดังที่ จำงงค์ ทองประเสริฐ¹¹ ได้กล่าวถึงคำว่า “รูปโฉมโฉมพรรณ” ไว้ว่า

เป็นคำที่ใช้เมื่อพูดถึงผู้หญิงว่าจะสวยหรือไม่สวย โดยใช้ เพื่อบรรยายถึงผู้หญิงคนนั้น ๆ ซึ่งเป็นคำที่พูดถึงผู้หญิงโดยเฉพาะ และไม่ปรากฏว่ามีใครนำมาใช้กับผู้ชายเลย คำนี้เมื่อแยกออกเป็นคำ จะประกอบด้วยคำ 4 คำ คือ “รูป + โฉม + โฉม + พรรณ” โดยแต่ละคำมีความหมายดังนี้คำว่า “รูป” พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525 ได้ให้ความหมายไว้ดังนี้คำว่า “รูป” พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525 ได้ให้ความหมายไว้ดังนี้ น. สิ่งที่รับรู้ได้ด้วยตาแก่ตา, ร่าง, ร่างกาย, เค้าโครง, แบบ...” ซึ่งในที่นี้ก็คงหมายถึงรูปร่าง อันได้แก่ “ลักษณะร่างกาย, ทรวดทรง” นั่นเอง คำว่า “โฉม” พจนานุกรมได้ให้ความหมายไว้ว่า หมายถึง รูปร่าง, ทรวดทรงเค้า ในที่นี้หมายความถึง “โฉมหน้า” ซึ่งก็คือ “เค้าหน้า” นั่นเอง เช่น มีเค้าหน้ารูปไข่ หรือ สีเหลี่ยม คำว่า “โฉม” พจนานุกรมมิได้เก็บเอาไว้ แต่สันนิษฐานว่าน่าจะยืมเสียงมาจากคำว่า “นม” เพื่อให้รับกับเสียงกับคำว่า “โฉม” “นม” หมายถึง อวัยวะส่วนที่อยู่บริเวณหน้าอก โดยปรกติมี 2 เต้า ส่วนนมของสัตว์บางชนิดอาจมีหลายเต้าก็ได้คำว่า “พรรณ” แปลว่า สีของผิว ดังนั้น เมื่อนำคำว่า “รูป” “โฉม” “โฉม” “พรรณ” มารวมกันเป็น “รูปโฉมโฉมพรรณ” ก็หมายความว่า คนคนนั้น โดยเฉพาะผู้หญิงที่ยังเป็นสาวอยู่ ไม่ใช่หญิงแก่ ว่าเธอมีรูปร่างหรือรูปทรงสัณฐานอย่างไร สูงก็เซนติเมตร ปัจจุบันก็ต้องสูงกว่า 165 เซนติเมตรขึ้นไป สูงเกินไปหรือเตี้ยเกินไปก็ได้มาตรฐานรูปหน้าของเธอเป็นอย่างไร จะเป็นแบบรูปไข่ หรือกลมอย่างกับพระจันทร์ในวันเพ็ญ หรือหน้าสีเหลี่ยม ลักษณะนมเป็นอย่างไร ชนิดไข่ดาว หรือตาสะแก หรืออกภูเขา เป็นต้นผิวพรรณเป็นอย่างไร หยาบหรือละเอียด ขาวเหลือง คัล้า ดำแดง หรือดำปี๋ หรือผิวเนียน ไหม

นั่นหมายความว่า ลักษณะของผู้หญิงที่งามก็คือ จะต้องดูดีไปทั้งหมด ไม่ว่าจะเป็นหน้าตา ทรวดทรง องค์กร หน้าอก และผิวพรรณนั่นเอง ซึ่งผู้เขียนมองว่าเป็นการสะท้อนความ

¹¹จำงงค์ ทองประเสริฐ, ภาษาไทย 5 นาที [online] IIRT Network, 2001, (แหล่งที่มา: <http://www.tpschamnong.iirt.net>) [16 September 2004]

เป็นอุดมคติ ที่เปรียบเทียบความงามกับวัตถุต่าง ๆ อย่างเช่น หน้ากลมเหมือนพระจันทร์
 นมเหมือนไขดาว หรืออกเหมือนภูเขา ผิวเนียนดุจใยไหม แต่ทั้งนี้ก็แฝงไปด้วยมายาคติที่ทำให้
 ผู้หญิงหลงเข้าใจว่าต้องมีลักษณะเช่นนั้นจึงจะดูสวย หรือแม้แต่การที่ผู้ให้ความหมายกล่าวว่า รูป
 โฉมโฉมพรรณเป็นการกล่าวถึงหญิงสาว ไม่ใช่หญิงแก่ ดังนั้นจึงทำให้มองเห็นภาพว่า ผู้ให้
 ความหมายเองก็ติดอยู่ใน มายาคติด้วยเช่นกัน ในจุดที่มองว่า ความแก่ไม่ใช่ความงาม ซึ่งแสดงว่า
 ความงามจะอยู่กับความสาวเท่านั้น ดังนั้นจึงได้มีคำพูดว่า สาวงาม สาวสวย แต่กลับไม่มีคำว่า
 แก่งาม แก่สวย ใช้ในภาษาไทย

ดังนั้นในจุดนี้ผู้วิจัยมีความเห็นว่า ภาษาหรือวาทกรรมบ่งบอกให้เห็นได้อย่างชัดเจนว่า
 ได้สร้างมายาคติความงามของผู้หญิง กล่าวคือ ความงามจะต้องไม่ใช่ความแก่ ดังนั้นสาเหตุ
 ประการหนึ่งที่ทำให้ผู้หญิงต้องไปเสริมสวย และกระทำกับร่างกายตนเองด้วยวิธีต่าง ๆ นานา ก็เพื่อไม่ให้
 ถูกมองว่าตนนั้นแก่ ซึ่งเท่ากับว่าถูกมองว่าไม่สวยนั่นเอง

ใน *Beauty Mystique : Ethics and Aesthetics in the Bond Genre* โดย Anthony
 Synnott¹² เขากล่าวว่าความงามกับความดีเป็นสิ่งที่คู่กัน สื่อความหมายอย่างเดียวกัน ดังเช่นใน
 เทพนิยายกรีก-โรมันโบราณ มักนำเสนอผู้ที่มีคุณธรรม มีความดีในรูปร่างที่งดงาม และพยายาม
 สื่อให้รู้ว่าเป็นคือสัญลักษณ์ของความดี ในทางตรงกันข้ามความชั่วร้ายมักปรากฏคู่กับอสูรร้ายหรือ
 ภูตผีปิศาจในสภาพที่น่าเกลียด น่ากลัว เรื่องดังกล่าวมักถ่ายทอดเป็นหนังสือตลอดจนสื่อต่าง ๆ ที่มี
 ภาพแสดงให้เห็น มันจึงกลายเป็นสิ่งที่ปลุกฝัง เป็นมายาคติในการสร้างภาพและความหมายให้เป็น
 ที่เข้าใจและรับรู้ทันทีว่าเมื่อรูปร่างงดงามปรากฏนั่นคือสัญลักษณ์ของความดีงาม อยู่ในฝ่ายของ
 ความถูกต้อง เพียบพร้อม และสมบูรณ์แบบ ในขณะที่ถ้ารูปร่างน่าเกลียดน่ากลัวปรากฏนั่นคือ
 ความชั่วร้าย เลวทราม น่ารังเกียจ ไม่สมบูรณ์แบบ เช่น อาจจะมีโทษโหดมาก รูปร่างมองแล้วไม่ได้
 สดส่วน อวัยวะต่าง ๆ ผิดปกติ ผิดรูปผิดร่าง เห็นได้ทันที และสามารถเปรียบเทียบได้ทันที
 บทบาทและการแสดงออกก็จะตรงข้ามกัน คือเป็นฝ่ายดีและฝ่ายชั่วร้าย

มายาคติดังกล่าวได้สร้างให้เราเข้าใจว่าความดีและความงามเหนือกว่าความน่าเกลียด
 และชั่วร้ายทุกด้าน และเป็นสิ่งที่ปลุกฝังมานานจนอยู่ในสำนึก อยู่ในชีวิตประจำวันจนเป็นธรรมดา
 สามัญ ทั้งที่ความจริงแล้วมันได้ถูกสร้างขึ้นทั้งสิ้น และยังไม่มีการสร้างทางวัฒนธรรมใด ๆ ทำให้
 เห็นเป็นอย่างอื่น

¹²Anthony Synnott, *The Beauty Mystique: Ethics and Aesthetics in the Bond Genre, Politics, Culture, and Society*, pp. 407-425. London: Human Sciences Press, 1990.

แนวคิดเกี่ยวกับมายาคติความงาม (Beauty Myth) ของ Wolf

Wolf¹³ ได้ศึกษาเรื่องมายาคติความงามที่ส่งผลกระทบต่อผู้หญิงในแง่มุมต่าง ๆ โดยได้แสดงให้เห็นได้จากความสัมพันธ์ระหว่างเสรีภาพของผู้หญิง (female liberation) กับความงามของผู้หญิง (female beauty) ซึ่งความสัมพันธ์ดังกล่าวเชื่อมโยงกับการเคลื่อนไหวของสตรีนิยมที่มีบทบาทต่อผู้หญิง โดยแบ่งความเคลื่อนไหวออกเป็น 3 ช่วง ได้แก่

1. คลื่นลูกที่ 1 (First Wave) : การใช้มายาคติของความเป็นหญิง (Feminine Mystique) เป็นเครื่องมือสร้างกระแสควมคุมผู้หญิง

Wolf กล่าวว่าเดิมนั้นผู้หญิงติดอยู่ในมายาของการเป็นแม่บ้านแม่เรือน ซึ่งแนวคิดนี้มาจากงานเขียน ของ Betty Friedan นักสตรีนิยมสายเสรีนิยม เรื่อง *Feminine Mystique* หรือมายาคติของความเป็นหญิง ที่บรรยายถึงความเป็นแม่ การเป็นแม่บ้าน การทำงานอยู่กับบ้าน ของผู้หญิงชนชั้นกลางที่แต่งงานแล้ว ที่อาศัยอยู่บริเวณชานเมืองของสังคมอเมริกันในช่วงทศวรรษ 1960 ซึ่งในช่วงสงครามโลกครั้งที่สองผู้หญิงอเมริกันเหล่านี้จำนวนมากได้เคยเข้าสู่ตลาดแรงงานเพื่อทดแทนแรงงานชายที่เข้าร่วมสงคราม แต่ครั้นเมื่อสงครามสงบลง พวกผู้หญิงได้ถูกเรียกร้องให้กลับมาเป็นแม่บ้านดังเดิม ดังนั้นผู้หญิงอเมริกันในยุคนั้นส่วนใหญ่จึงต้องกลับไปเป็นแม่บ้านอยู่กับบ้าน ซึ่ง Friedan มองว่าการเป็นแม่บ้านอย่างเดียวนั้นมีสภาพไม่ต่างจากการถูกกักกัน และทำให้มองไม่เห็นคุณค่าในตัวเอง ใน *Feminine Mystique* นี้ Friedan จึงได้เรียกร้องให้ผู้หญิงเข้าไปอยู่ในโลกสาธารณะ และทำทุกอย่างให้ได้เช่นเดียวกับที่ผู้ชายทำ นั่นก็คือการออกไปทำงานนอกบ้าน โดยที่ตัวเธอไม่ได้คำนึงถึงโครงสร้างของระบบชายเป็นใหญ่ที่ยังคงครอบงำสังคมในขณะนั้นอยู่ ผู้หญิงจึงต้องทำงานหนักทั้งในบ้านและนอกบ้าน ซึ่งการทำงานอาชีพไปพร้อมกับการดูแลครอบครัว ไม่ใช่เป็นเรื่องที่ง่ายเลย ทำให้ผู้หญิงต้องประสบกับปัญหา เช่น ความเครียดจากที่ทำงาน ซึ่งแสดงว่าผู้หญิงในเชิงชีวภาพแล้วไม่เหมาะที่จะเข้ามาทำงานในโลกของผู้ชาย นอกจากนี้ยังมีพวกต่อต้านสตรีนิยมได้ออกมาสร้างกระแสผ่านสื่อต่าง ๆ ว่าผู้หญิงและผู้ชายมีความทัดเทียมกันอย่างเป็นทางการแล้ว และบอกว่าสตรีนิยมทำลายความสนุกสนานของผู้หญิง ทำลายสิทธิของผู้หญิงในการเป็นที่ดึงดูดทางเพศ ตลอดจนการแต่งตัวของผู้หญิง และขัดขวางความสุขจากการทำงานบ้านด้วย

¹³Naomi Wolf, *The Beauty Myth: How Image of Beauty are Used Against Women* (New York: Morrow, 1991), pp. 14-19.

2. คลื่นลูกที่สอง (Second Wave) : การโต้ตอบกลับ (backlash)

เมื่อกระแสต่อต้านสตรีนิยมรุนแรงขึ้น จึงได้มีการออกมาโต้ตอบกลับ (backlash) กระแสดังกล่าว โดยสตรีนิยมคลื่นลูกที่สอง (second wave feminism) ซึ่งการโต้ตอบกลับ (backlash) นี้เป็นทั้งการโต้กลับกระแสต่อต้านสตรีนิยม โดยการโต้กลับได้กล่าวถึงความไม่เท่าเทียมกันของผู้ชายและผู้หญิงที่ยังมีให้เห็นอยู่ ไม่ว่าจะเป็นค่าจ้างแรงงานที่ผู้ชายได้รับมากกว่าผู้หญิง หรือแม้แต่ผู้หญิงอยู่ในกลุ่มคนยากจนมากกว่าผู้ชาย รวมไปถึงผู้หญิงเป็นตัวแทนทางการเมืองและในสหภาพแรงงานในสัดส่วนที่น้อยกว่าผู้ชายอยู่มาก รวมความว่าในความเป็นจริงผู้หญิงยังคงอยู่ในฐานะที่ด้อยกว่าผู้ชายมาก ไม่ว่าจะเป็นในด้านเศรษฐกิจ การเมือง หรือสังคม จนในที่สุดสตรีนิยมคลื่นลูกที่หนึ่ง (first wave feminism) ก็แผ่วลงเนื่องจากความแรงของสตรีนิยมคลื่นลูกที่สอง (second wave feminism) มีเหตุผลในการโต้ตอบและชี้ประเด็นให้เห็นถึงความไม่เท่าเทียมกันด้วยประการทั้งปวงระหว่างผู้ชายกับผู้หญิง ตลอดจนให้ภาพของผู้หญิงซึ่งเป็นกลุ่มทางสังคมที่ถูกกดขี่ และถูกเอารัดเอาเปรียบโดยผู้ชายได้ชัดเจนกว่าสตรีนิยมคลื่นลูกที่หนึ่ง (first wave feminism)

3. คลื่นลูกที่สาม (Third Wave)

หลังจากที่ผู้หญิงหลุดออกมาจากมายาคติความเป็นหญิง (feminine mystique) ที่ต้องเป็นผู้รับผิดชอบงานบ้านและครอบครัว ผู้หญิงในช่วงปี 1980 เป็นต้นมา ได้แก่ผู้หญิงในกลุ่มคลื่นลูกที่สาม ซึ่ง Wolf ได้จัดอยู่ในกลุ่มนี้ด้วย Wolf ได้ศึกษาพบว่า มายาคติในเรื่องความงามได้เข้ามาแทนที่มายาคติความเป็นหญิง โดยเป็นเครื่องมือทางสังคมในการควบคุมผู้หญิง ผู้หญิงถูกกำหนดโดยมาตรฐานความงามบางอย่างและเป็นมาตรฐานความงามแบบตะวันตก เช่น ความผอม ความสูง ความขาว จมูกโด่ง ตาสองชั้น ผู้หญิงถูกทำให้รู้สึกไม่พึงพอใจต่อร่างกายของตัวเอง และมองว่าเป็นสิ่งที่ไม่สมบูรณ์ เพราะฉะนั้นจำเป็นจะต้องทำศัลยกรรมตกแต่งเพื่อหาความสมบูรณ์แบบความงามถูกใช้เป็นเงื่อนไขในการเข้าทำงานหลายประเภท และผู้ที่ได้ประโยชน์จากทั้งหมดนี้คืออุตสาหกรรมความงามที่ Wolf มองว่าเป็นศัตรูที่สำคัญของผู้หญิง เพราะฉะนั้น การที่ผู้หญิงบางคนมองว่าผู้หญิงมีเสรีภาพแล้วจึงเป็นเรื่องไม่จริง¹⁴

¹⁴Imelda Whelehan, *Modern Feminist Thought*, (New York: New York University Press, 1995), อ้างถึงใน วารุณี ภูริสินสิทธิ, สตรีนิยม: ขบวนการและแนวคิดทางสังคมแห่งศตวรรษที่ 20 (กรุงเทพฯ: โครงการจัดพิมพ์คบไฟ, 2545), หน้า 218.

Wolf พบว่า ความงามเป็นกระแสที่มีการเปลี่ยนแปลงขึ้นลงเหมือนกับมาตรฐานทองคำ เหมือนกับเศรษฐกิจ ที่ถูกกำหนดนโยบายโดยระบบการเมืองที่ยังคงให้ความสำคัญกับชายเป็นใหญ่อยู่ ฉะนั้นผู้ชายจึงมีอิทธิพลต่อผู้หญิงในการที่จะกำหนดให้ผู้หญิงมีสภาพร่างกายเป็นมาตรฐานอย่างไรก็ได้ตามที่ผู้ชายเห็นว่าเหมาะสม ความงามจึงอาจกล่าวได้ว่าถูกสร้างจากกระบวนการทางสังคมชายเป็นใหญ่ที่ได้สร้างขึ้นจากพื้นฐานของความแตกต่างทางเพศ และความแตกต่างในเรื่องเพศนี้ก็ก่อให้เกิดความแตกต่างในเรื่องโครงสร้างอำนาจ (power structure) ที่แสดงให้เห็นว่าชายมีอำนาจเหนือหญิง และไม่ต้องการให้หญิงได้มีโอกาสมีอำนาจใด ๆ ในสังคม

ดังนั้นการต่อต้านไม่ให้ผู้หญิงได้มีโอกาสที่จะได้อำนาจจึงถูกส่งผ่านมาทางมายาคติความงาม ซึ่งเป็นการควบคุมผู้หญิงที่แฝงไปด้วยกลลวงให้ผู้หญิงเข้าใจว่าตัวเองไม่สวย หรือไม่พอใจในความสวยของตน ตลอดจนสร้างแรงกดดันหลอกล่อผ่านทางกลไกของสังคม ให้ผู้หญิงต้องตื่นตระหนกวิธีการในการเสริมความงาม ไม่ว่าจะเป็นการทำศัลยกรรม การลดน้ำหนัก รวมไปถึงการอดอาหารด้วยวิธีการต่าง ๆ ซึ่งล้วนบั่นทอนร่างกายของผู้หญิง และส่งผลเสียต่อผู้หญิงมากกว่าผลดี

เห็นได้ชัดว่ามายาคติความงามได้สร้างภาพลวงให้ผู้หญิงเข้าใจว่าความงามจะนำมาซึ่งอำนาจ และการประสบความสำเร็จ แต่หารู้ไม่ว่านี่คือโอกาสที่มายาคติของความงามจะถูกนำมาใช้ทำลายความก้าวหน้าของผู้หญิงโดยที่ผู้หญิงไม่รู้ตัว ความงาม และความต้องการเป็นผู้หญิงที่เพียบพร้อมมีผลทำให้ผู้หญิงให้ความสนใจในการดูแลเอาใจใส่ปรับปรุงดูแลตัวเองให้สวยงามเพื่อเข้ามาสู่ระบบการทำงาน และเพื่อการนำไปสู่ความสำเร็จของชีวิตในด้านอื่น ๆ ในขณะเดียวกันก็ได้สร้างความกดดัน และส่งผลเสียต่อร่างกายและจิตใจของผู้หญิงตามมา ด้วยเหตุนี้ Wolf จึงต่อต้านในเรื่องความสวยความงามของผู้หญิงอย่างมาก เนื่องจากความสวยความงามได้ถูกใช้เป็นเครื่องมือในการต่อต้านความก้าวหน้าของผู้หญิง และเป็นการกักกันผู้หญิงให้ลุ่มหลงอยู่ในร่างกายของตัวเอง ซึ่งผู้วิจัยเห็นด้วยกับ Wolf เนื่องจากในความเป็นจริงแล้วผู้หญิงยังไม่ได้มีสภาพชีวิตที่ดีขึ้น และกลลวงของมายาคติความงามยังคงคุกคามผู้หญิงอยู่ต่อไป

แนวคิดเรื่องคู่ตรงข้าม หรือความคิดแบบสองขั้ว (Dualism)

Grimshaw¹⁵ ให้ทัศนะว่า ความคิดที่เสนอให้มีการแบ่งแยกทางเพศเป็นเพศหญิงและเพศชาย เป็นระบบการวิเคราะห์แบบเดิมที่เรียกว่า ความคิดแบบสองขั้ว (Dualism)

ระบบคิดที่เรียกว่า Dualism หรือ dichotomy เป็นระบบคิดทางปรัชญาที่มีทัศนะว่า จิตใจและร่างกายเป็นสิ่งที่ดำรงอยู่ แยกและแตกต่างกัน การแยกเป็นคู่ที่ตรงกันข้ามกันของจิตใจและร่างกายถูกนำไปเทียบเคียงกับความเป็นชายและหญิงที่ถูกจัดเป็นคู่ตรงข้าม โดยที่ผู้หญิงถูกเชื่อมโยงกับด้านที่เป็นวัตถุของขั้วตรงข้ามนี้ โดยเชื่อมโยงผู้หญิงกับผืนโลก ร่างกาย เรื่องเพศ อารมณ์ความรู้สึกต่าง ๆ และความเป็นมนุษย์ (mortality) ในขณะที่ผู้ชายถูกเชื่อมโยงกับด้านที่เหนือกว่า ด้านที่เป็นสติปัญญา เช่น ท้องฟ้า จิตวิญญาณ เหตุผล และสภาพเหนือกว่าความเป็นมนุษย์ (transcendence) ซึ่งนักสตรีนิยมบางคนไม่เห็นด้วยกับการแบ่งเช่นนี้¹⁶

ความคิดแบบสองขั้ว เป็นการพิจารณาแยกปรากฏการณ์ต่าง ๆ ออกเป็นสองขั้วตรงข้าม เช่น อารมณ์กับเหตุผล รูปธรรมกับนามธรรม ลักษณะสากลและลักษณะเฉพาะ ร่างกายและจิตใจ ความเป็นสาธารณะและและความเป็นส่วนตัว เป็นต้น ซึ่งระบบการวิเคราะห์นี้ได้ถูกตั้งคำถามมากในเรื่องของความถูกต้อง แต่ก็ยังมีการเสนอความคิดแยกความเป็นหญิงเป็นชายอยู่ในสังคม ก็เพียงเพื่อสร้างความชอบธรรมในการยอมรับความเหนือกว่าของผู้ชาย เพราะการจัดผู้หญิงให้อยู่ในขั้วตรงข้ามกับผู้ชายนั้น ผู้หญิงจะตกอยู่ในขั้วที่ถูกให้คุณค่าที่ต่ำกว่าเสมอ¹⁷

¹⁵ Jean Grimshaw, *Feminist Philosophies: Women's Perspectives on Philosophical Traditions*, (London: Harvesten Whatsheaf, 1986), อ้างถึงใน วารุณี ภูริสินสิทธิ์, *สตรีนิยม : ขบวนการและแนวคิดทางสังคมแห่งศตวรรษที่ 20* (กรุงเทพฯ: โครงการจัดพิมพ์คบไฟ, 2545), หน้า 17.

¹⁶ Mary A. Warren, *The Nature of Woman: An Encyclopedia and Guide to the Literature* (California: Edge Press, 1980), อ้างถึงใน วารุณี ภูริสินสิทธิ์, *สตรีนิยม : ขบวนการและแนวคิดทางสังคมแห่งศตวรรษที่ 20* (กรุงเทพฯ: โครงการจัดพิมพ์คบไฟ, 2545), หน้า 18 .

¹⁷ Chris Beasley, *What is Feminism?* (London: Sage Publications, 1999), อ้างถึงใน วารุณี ภูริสินสิทธิ์, *สตรีนิยม : ขบวนการและแนวคิดทางสังคมแห่งศตวรรษที่ 20* (กรุงเทพฯ: โครงการจัดพิมพ์คบไฟ, 2545), หน้า 18.

แนวคิดเรื่องความกดดันทางสังคม (Social Pressure)

ในเรื่องความสวยความงามของผู้หญิงนั้น ความกดดันทางสังคมได้มีส่วนผลักดันให้ผู้หญิงต้องเข้าสู่กระบวนการเสริมความงามด้วยวิธีการต่าง ๆ ด้วยเช่นกัน

จากการศึกษาเรื่อง **รูปลักษณ์-เรือนร่าง มุมมองของวัยรุ่นไทย** ของ จุฬนี เทียนไทย¹⁸ พบว่า อิทธิพลของสังคมไทยที่มีต่อเรื่องรูปลักษณ์-เรือนร่างของวัยรุ่นหญิงไทย ได้สร้าง ความกดดันและการให้คุณค่าแก่เรื่องรูปลักษณ์ภายนอกของผู้หญิงไทยมาตั้งแต่สมัยโบราณแล้ว และได้สืบทอดมาสู่วัยรุ่นหญิงไทยในยุคปัจจุบัน โดยผู้ชายในสังคมไทยมักให้ค่านิยมแก่ผู้หญิงที่มีรูปร่างหน้าตาสวย ตลอดจนถึงคงมีการส่งเสริมความเชื่อในสังคมไทยว่า สิ่งนี้เป็นสิ่งที่เชิดชูความมีหน้ามีตาแก่ตนหากมีแฟนหรือคู่ครองที่สวย ซึ่งเปรียบผู้หญิงเหมือนดังเครื่องประดับของผู้ชาย ดังนั้นผู้หญิงจึงมักถูกปลูกฝังตั้งแต่เยาว์วัยว่าต้องดูแลผิวพรรณรูปร่างและหน้าตาตนเองให้สวยตลอดมา อีกทั้งเรื่องของความสวยความงามก็ยังเป็นเสมือนส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมย่อยในความเป็นสังคมของผู้หญิงด้วย เพราะผู้หญิงมักพูดคุยเกี่ยวกับเรื่องความสวยความงาม ใช้กิจกรรมเกี่ยวกับเรื่องความสวยความงามสร้างความสัมพันธ์กับเพื่อนผู้หญิงด้วยกัน และเปรียบเทียบ รูปร่างของตนเองกับหมู่ผู้หญิงด้วยกันเสมอมา เสมือนเป็นส่วนหนึ่งที่เกิดติดตัวมากับการเป็นผู้หญิง

นอกจากนี้จากงานวิจัยของ Wolf¹⁹ พบว่าความกดดันทางสังคมมีส่วนผลักดันให้ผู้หญิงต้องเข้าสู่กระบวนการเสริมความงามด้วยวิธีการต่าง ๆ ด้วยเช่นเดียวกัน โดยปัจจัยที่มีผลต่อการสร้างความกดดันทางสังคมในเรื่องมายาคติความงามของผู้หญิงได้แก่

1. สังคมและวัฒนธรรม

ในสังคมวัฒนธรรมชายเป็นใหญ่ ผู้หญิงตกอยู่ในฐานะที่เป็นเพียงวัตถุทางเพศ ถูกหล่อหลอมให้ใกล้ชิดกับธรรมชาติ เช่น บทบาทของการให้กำเนิด ความเป็นแม่ ความเป็นแม่บ้านแม่เรือน การได้รับการปลูกฝังถ่ายทอดความเป็นผู้หญิงจากแม่สู่ลูก เป็นต้น และเพราะถูกมองว่าเป็นเพียงวัตถุ มายาคติความงามจึงถูกสร้างขึ้นโดยง่ายในผู้หญิง ทั้งนี้ผู้หญิงจะได้รับการ

¹⁸ChulaneeThianthai. "A Study of Body Image and Gender Differences among Thai Adolescents and Young Adult," (Doctoral Dissertation, University of Oregon, 2003).

¹⁹Naomi Wolf, The Beauty Myth: How Image of Beauty are Used Against Women, pp. 93-94.

ถ่ายทอดปลุกฝังเรื่องความงามมาจากนวนิยาย งานเขียน จากนิตยสารและสื่อต่าง ๆ ที่หล่อหลอมให้ผู้หญิงตกอยู่ในสภาพที่ผู้ชายต้องการให้เป็น ดังนั้นการที่ผู้หญิงจะทำตัวให้ออกนอกกรอบที่สังคมวางไว้จึงส่งผลให้ผู้หญิงกลายเป็นคนแปลก และไม่ได้รับการยอมรับ

2. ความเชื่อ (religion)

ศาสนาและความเชื่อ มีผลต่อการสร้างความกดดันให้กับผู้หญิง เช่น ความเชื่อว่าร่างกายผู้หญิงไม่สมบูรณ์แบบ สร้างขึ้นจากชิ้นส่วนของวะของมนุษย์คนแรก คือ อัดัมส์ ดังนั้นผู้หญิงจึงต้องไขว่คว้าหาความสมบูรณ์แบบให้กับตัวเองให้ถึงที่สุด ตลอดจนการสร้างกระแสเกี่ยวกับความแก่ และความอ้วน ให้ผู้หญิงเข้าใจว่าทั้งความแก่และความอ้วนคือสิ่งที่ทำให้ผู้หญิงไม่สวย ซึ่งสิ่งเหล่านี้ล้วนถูกสร้างเป็นมายาคติให้ผู้หญิงต้องเข้าไปสู่กระบวนการเสริมความงาม เช่น การศัลยกรรม การลดอาหาร การลดความอ้วน และการมีพฤติกรรมการบริโภคที่ผิดปกติ ซึ่งล้วนแล้วแต่เป็นการทำร้ายร่างกายตนเองทั้งสิ้น

3. ความแตกต่างทางเพศ (gender differences)

ความแตกต่างของผู้หญิงและผู้ชายมีผลต่อเรื่องโครงสร้างอำนาจในสังคม และมีส่วนผลักดันให้ผู้หญิงมีความด้อยกว่าผู้ชาย ทำให้ผู้หญิงต้องลุ่มหลงไปกับมายาคติความงามที่ถูกสร้างโดยกระบวนการทางสังคมของระบบชายเป็นใหญ่ อันหมายถึงระบบครอบครัวที่ถือเอาฝ่ายชายเป็นใหญ่และเป็นผู้นำ เป็นลักษณะที่ผู้หญิงต้องเสียเปรียบ ไม่ได้รับความสำคัญ ได้รับการดูถูกเหยียดหยาม การเอาใจเอาเปรียบ การกดขี่ โดยฝ่ายชายได้ใช้อำนาจในการควบคุมฝ่ายหญิง นอกจากนี้ความแตกต่างทางด้านสรีระของผู้หญิงและผู้ชายได้ทำให้ผู้ชายใช้ความแข็งแกร่งกว่าครอบงำผู้หญิง แม้แต่ในเรื่องของความสัมพันธ์ทางเพศ ฝ่ายหญิงมักจะเป็นฝ่ายที่ถูกกระทำมากกว่าฝ่ายชาย เห็นได้โดยทั่วไปว่าสรีระของผู้หญิงมักจะได้รับ การถ่ายทอดออกมาเป็นภาพวาด และให้คุณค่าว่างาม แสดงให้เห็นว่าร่างกายของผู้หญิงนั้นเชื้อต่อการตกแต่งให้สวยงาม ดังนั้นจึงเป็นช่องทางหนึ่งที่มายาคติความงามจะเข้ามาอิทธิพลต่อผู้หญิงได้โดยง่าย และผู้ชายก็มักจะตั้งเงื่อนไข กับผู้หญิงต่าง ๆ นานา ด้วยความงามหรือไม่งามของเธอ ผู้หญิงจึงต้องทำตัวให้เป็นที่ถูกใจของผู้ชาย โดยการตอบสนองความต้องการของผู้ชายที่ส่งผลผลักดันให้กับผู้หญิงเข้าใจว่าตัวเองไม่สวย หรือไม่พอใจในความสวยงามของตน ด้วยการไปเสริมความงามด้วยวิธีการต่าง ๆ ซึ่งนอกจากการใช้เครื่องสำอางแล้ว ก็ต้องพึ่งพากระบวนการทางการแพทย์ อาทิเช่น การทำศัลยกรรมเสริมความงาม การลดน้ำหนัก การลดอาหาร เป็นต้น

4. ความดึงดูดใจด้านรูปร่าง (attractive body)

ความดึงดูดใจด้านรูปร่างมีส่วนในการสร้างความกดดันเรื่องความงามให้ผู้หญิงด้วยเช่นกัน ไม่ว่าจะเป็นการทำศัลยกรรมเสริมความงาม การลดน้ำหนัก การอดอาหารด้วยวิธีการต่าง ๆ ทั้งนี้ก็เพื่อสร้างความดึงดูดใจทางด้านรูปร่างของผู้หญิง (attractive female body) ให้เป็นที่ยอมรับต่อสังคมนั่นเอง

2.7 แนวคิดเรื่องการรับรู้ต่อภาพลักษณ์ทางด้านร่างกาย

การศึกษาความแตกต่างระหว่างเพศชายและเพศหญิงในประเด็นการรับรู้เกี่ยวกับร่างกายของตนเองของการวิจัยเชิงประจักษ์จำนวนมาก ชี้ให้เห็นว่าผู้หญิงมีความรู้สึกต่อภาพลักษณ์ทางด้านร่างกาย (body image) ของตนน้อยกว่าผู้ชาย นั่นคือ ผู้หญิงรู้สึกพึงพอใจในร่างกายของตนเองน้อยกว่าผู้ชาย การมองภาพลักษณ์ทางด้านร่างกายของผู้หญิงมักเกี่ยวข้องกับเรื่องสุขภาพ ความสัมพันธ์กับชายคนรัก และความเป็นผู้หญิงด้วย นั่นก็คือผู้หญิงยังคงเข้าใจว่าร่างกายของเธอยังคงจะต้องได้รับการปรุงแต่งอยู่ และแต่ละจุดในร่างกายไม่ว่าจะเป็นหน้าตา ต้นขา สะโพก เอว หน้าท้อง สิว ทุกอย่างจะต้องดูดีจึงจะได้ชื่อว่าสวยสมบูรณ์แบบ ในขณะที่ผู้ชายมักให้ความสนใจกับร่างกายของตัวเองในภาพรวมมากกว่า ผู้หญิงซึ่งมีความละเอียดอ่อนกว่าจึงให้ความสนใจและมีความพึงพอใจในร่างกายของตัวเองเป็นส่วน ๆ ไป นอกจากนี้ผู้หญิงก็จะพยายามแก้ไขความบกพร่องในร่างกายที่ตัวเองเห็นว่าไม่สวยในแต่ละจุดด้วย ทั้งนี้ผู้หญิงจะมีความเชื่อว่าร่างกายที่สวยงามจะเป็นที่ดึงดูดต่อเพศตรงข้ามและบ่งบอกถึงความเป็นผู้หญิง²⁰

ทางด้านความดึงดูดใจด้านรูปร่าง (attractive body) ก็มีผลในการสร้างความกดดันเรื่องความงามให้ผู้หญิงด้วยเช่นกัน การวิจัยเกี่ยวกับความดึงดูดใจทางด้านรูปร่างของผู้หญิง (attractive female body) ส่วนใหญ่ มักตั้งอยู่บนฐานคติที่สำคัญคือ การย้อนกลับไปมองความเชื่อในสมัยวิกตอเรียน (Victorian belief) ว่าคุณลักษณะของบุคคลสามารถมองเห็นได้ผ่านรูปร่างภายนอกของบุคคลนั้น และความสวยงามทางรูปร่างภายนอกสะท้อนความสวยงามในเชิงจิตวิญญาณภายในของบุคคล²¹

²⁰ โกลูม โอมพรวณวัฒน์, 2545.

²¹ Efrat Tseelon, *The Masque of Femininity: The Presentation of Woman in Every Life* (London: Sage, 1995), p.85.

แต่ถึงแม้ว่าความตั้งใจหรือเสน่ห์ทางกายจะมีความสัมพันธ์กับความรู้สึกดีของทั้งผู้ชายและผู้หญิง แต่ความงามมักถูกมองว่าเป็นสิ่งคู่กันกับร่างกายของผู้หญิง และความงามเป็นคุณค่าอย่างหนึ่งที่ถูกนำมาสัมพันธ์กับเพศหญิงและความเป็นหญิง ทั้งในแง่ที่ว่า ผู้หญิงรู้สึกอย่างไรกับตนเอง และผู้อื่นรู้สึกและปฏิบัติอย่างไรกับผู้หญิง

ผลการวิจัยเชิงประจักษ์เป็นจำนวนมากยืนยันสมมติฐานเดียวกันว่า ความงามเป็นสิ่งที่มีความคุณค่า ผู้ที่มีรูปร่างหน้าตาสวยงามได้รับความนิยมชมชอบมากกว่า และได้รับการยอมรับว่ามีความสามารถมากกว่า ความสวยงามทางร่างกายถูกนำไปเชื่อมโยงกับการประสบความสำเร็จทางหน้าที่การงาน และความสำเร็จในการเลือกคู่ครอง ในขณะที่ผู้ที่ไม่ได้มีรูปร่างหน้าตาสวยงามมักถูกมองว่าเบี่ยงเบน นอกจากนั้นการวิจัยเหล่านี้ยังพบว่า การให้ความสำคัญและให้คุณค่ากับรูปร่างหน้าตามีสูงในผู้หญิงมากกว่าผู้ชาย ผู้หญิงมักถูกวิจารณ์และตัดสินจากรูปร่างภายนอก และยังถูกปฏิเสธหรือไม่เป็นที่ยอมรับถ้าขาดคุณสมบัติทางด้านความงามทางร่างกาย²²

รศ. พญ. นงพะงา ลิ้มสุวรรณ²³ อาจารย์ประจำภาควิชาจิตเวชศาสตร์

คณะแพทยศาสตร์โรงพยาบาลรามาธิบดี มหาวิทยาลัยมหิดล กล่าวว่า ไม่จำเป็นว่าคนที่หน้าตาไม่ดีแล้วจิตใจจะต้องไม่ดีตามไปด้วย คนบางคนดูจากภายนอกแต่งกายสวยงาม แต่เมื่อมองทั้งตัวแล้วไม่สวยเพราะหน้าตาหงิกงอ ไม่มีความเข้มแข็ง อารมณ์ไม่ดี หน้าตาไม่แจ่มใส หน้าตาดีก็เครียดมาก ต่อให้แต่งกายสวยอย่างไร คนอื่นดูแล้วก็ไม่สบายตา ผิดกับผู้หญิงบางคนก็แต่งกายเรียบ ๆ แต่หน้าตาสดใส ยิ้มแย้ม ดูสบายตาสบายใจ ดูสวยเยือกเย็น คนพบเห็นก็สบายใจ แต่คนที่เครียดเวลาเข้าใกล้จะเหมือนมีกระแสแผ่ออกมา คนที่เข้าใกล้ก็จะรู้สึกเครียดไปด้วย โดยที่ยังไม่ทันได้พูดจากัน เพราะฉะนั้นความสวยจึงต้องมาจากทั้งภายในและภายนอก เพราะถึงภายในจะดีอย่างไร แต่ถ้าภายนอกปล่อยตัวเลอะเทอะก็คงไม่ไหว ดังนั้นความสวยของผู้หญิงจึงต้องมาจากทั้งภายในและภายนอกประกอบกัน

นักสตรีนิยมเชื่อว่า การที่ผู้หญิงต้องปฏิบัติตนเพื่อให้ได้มาซึ่งความงามนั้นผันแปรไปตามระบบของอำนาจที่เปลี่ยนแปลงไป ในยุโรปตะวันตกในช่วงศตวรรษที่ 18 การปรับแต่งรูปร่างภายนอกจำกัดไว้แต่ในแวดวงของชนชั้นสูงเท่านั้น และทั้งผู้หญิงและผู้ชายต่างก็ใส่ใจระดับประดาและตกแต่งร่างกายของตนเช่นเดียวกัน รูปลักษณ์ของสตรีชั้นสูงชาวปารีส ไม่ต่างไปจาก

²² Ibid., p.79.

²³ นงพะงา ลิ้มสุวรรณ, 2545.

สุขภาพบุรุษที่อยู่ข้างกายเธอ เพราะบรรทัดฐานในขณะนั้นยอมรับว่าผู้ชายมีร่างกายที่สมบูรณ์แบบผู้หญิงจึงต้องตกแต่งร่างกายตนเองให้ทัดเทียมชาย ทั้งผู้หญิงผู้ชายต่างประดับประดาร่างกายของตนเองเช่นเดียวกัน ทั้งสองฝ่ายต่างใช้แป้งผัดหน้าให้ขาว ระบายสีปากให้สว่างสดใส สวมผมปลอม และรองเท้าส้นสูง²⁴

อย่างไรก็ตามแม้ร่างกายของผู้ชายจะถูกใช้เป็นบรรทัดฐาน แต่ร่างกายของผู้หญิงก็มีทุกอย่างที่ร่างกายผู้ชายมี แต่แตกต่างกันที่แบบแผนการจัดวางอวัยวะต่าง ๆ และความด้อยกว่าของแบบแผนของอวัยวะในร่างกายของผู้หญิงเท่านั้น ซึ่งต่อมาภายหลัง เมื่อเกิดการปฏิวัติฝรั่งเศสขึ้น การยึดมั่นในความแตกต่างทางชนชั้นที่แสดงออกทางรูปร่างกายภายนอกก็ได้อุดหนุนไปด้วย

ในปลายศตวรรษที่ 19 ซึ่งสะท้อนให้เห็นได้จากการเปลี่ยนแปลงรูปร่างกายภายนอก ผู้ชายเริ่มแต่งตัวตามสบายไม่ค่อยใส่ใจในรูปร่างหน้าตาภายนอก ในขณะที่ผู้หญิงยิ่งทวีความสนใจในการปรับเปลี่ยนร่างกายของตนเองให้สวยงาม เครื่องรัดทรง หรือคอร์เซ็ต (corset) ของผู้หญิงกลายเป็นสัญลักษณ์ของศตวรรษที่ 19 อันเสมือนเครื่องจองจำร่างกายของผู้หญิง นอกจากนั้นการปรับแต่งร่างกายให้สวยงามมีความสัมพันธ์โดยตรงกับการพัฒนาเทคโนโลยีด้วย อย่างไรก็ตาม แม้ว่าในศตวรรษที่ 19 คอร์เซ็ตอาจเป็นอันตรายต่อสุขภาพทำให้หายใจไม่ออก หน้ามืดเป็นลม และอวัยวะภายในผิดรูปร่างไป แต่ในศตวรรษที่ 20 ได้มีการผลิตคอร์เซ็ตที่บีบรัดผู้หญิงมากกว่า นั่นคือผิวหนังร่างกายของตัวผู้หญิงเอง แสดงให้เห็นว่าการแสวงหาความงามของผู้หญิงนั้นเป็นเรื่องของความเจ็บปวดและการกดขี่ ผู้หญิงถูกนำเสนอให้เป็นเหยื่อของความงาม ต้องเสริมสวย และศัลยกรรม อุดมการณ์ความด้อยกว่าของผู้หญิง ได้ถูกสร้างและธำรงไว้ผ่านการปฏิบัติและบำรุงรักษาร่างกายให้สวยงาม เพื่อตอบสนองความต้องการของสังคมที่ผู้หญิงเป็นเพียงวัตถุทางเพศ โดยเฉพาะในสังคมของชายเป็นใหญ่²⁵

จะเห็นได้ว่า ความงามถูกมองว่าเป็นวิธีการในอุดมคติที่ทำให้ผู้หญิงยังคงหลงเชื่อว่าตนเองสามารถควบคุมชีวิตตัวเองได้ โดยการเฝ้าดูแลร่างกายของตนเอง ซึ่งกิจกรรมการปฏิบัติเพื่อให้ได้มาซึ่งความงาม เป็นส่วนหนึ่งของการจัดระเบียบร่างกาย และการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงร่างกาย ถือเป็นเรื่องธรรมดา เป็นส่วนหนึ่งของร่างกาย ที่ Michel Foucault เรียกว่า “docile body” หรือร่างกายที่เชื่อใจแล้ว และความเป็นหญิงถูกสร้างขึ้นมาจากวาทกรรมต่าง ๆ ซึ่งมีอำนาจเข้าไปกำกับ

²⁴ โกลูม โอมพรนุวัฒน์, 2545.

²⁵ เรื่องเดียวกัน, ไม่มีเลขหน้า.

อยู่ อำนาจไม่ใช่เรื่องของการกดขี่จากเบื้องบนลงสู่เบื้องล่างหรือการขูดรีด แต่อำนาจเป็นการส่งผ่านไปยังการสร้างความเป็นหญิงในทุกระดับของชีวิตในสังคม²⁶

ผลกระทบที่เกิดจากมายาคติความงาม

มายาคติความงาม (Beauty Myth) ไม่เพียงแต่สร้างภาพลวงให้เป็นที่ลุ่มหลงแก่ผู้หญิง หรือแม้แต่สร้างความกดดันต่อผู้หญิง แต่ยังได้ส่งผลกระทบต่อผู้หญิงในด้านต่าง ๆ ดังนี้

1. ผลกระทบทางด้านร่างกาย

มายาคติเรื่องความงาม ได้ส่งผลให้ผู้หญิงในยุคของคลื่นลูกที่สาม (1980-ปัจจุบัน) ลุ่มหลงไปกับความงามและรูปร่างของผู้หญิงที่เพรียวบางว่าเป็นสิ่งที่สวยงาม มีผลทำให้ผู้หญิงจำนวนมากพยายามลดน้ำหนัก ด้วยการอดอาหารด้วยวิธีการต่าง ๆ จนถึงขั้นที่เป็นโรคเกี่ยวกับความผิดปกติทางการรับประทานอาหาร อันได้แก่ แอนอเร็กเซีย (Anorexia) บูลิเมีย (Bulimia) และ โรคที่เกิดจากพฤติกรรมกรรมการรับประทานอาหารที่ผิดปกติ (Binge Eating Disorders) ตลอดจนผลกระทบจากคัลยกรรมต่าง ๆ

จะเห็นได้ว่า การที่ผู้หญิงพยายามไขว่คว้าหาความงามด้วยวิธีการต่าง ๆ อย่างเช่นการลดน้ำหนัก อดอาหาร หรือการมีพฤติกรรมการกินอาหารที่ผิดปกติล้วนแล้วแต่เป็นผลเสียต่อร่างกาย สร้างความเจ็บป่วย และอาจต้องถึงกับเสียชีวิตทีเดียว และประเด็นนี้อาจจะเป็นผลเสียที่ร้ายแรงที่สุดของมายาคติความงามที่กระทำต่อผู้หญิงด้วย²⁷

2. ผลกระทบทางด้านอื่น ๆ

จากการศึกษาของ Wolf²⁸ พบว่า เมื่อผู้หญิงก้าวสู่ระบบการทำงาน ความกดดันจากความล่องเลยตามวัยของผู้หญิงมีผลกระทบต่อการทำงานอย่างมาก ผู้หญิงจะรู้สึกเจ็บปวดกับการบอกลึกจ้ำง หรือการพยายามกีดกันด้วยเหตุผลของนายจ้างที่ว่า สภาพร่างกาย และหน้าตาที่

²⁷ Naomi Wolf, *The Beauty Myth : How Image of Beauty are Used Against Women*, pp. 219-269.

²⁸ *Ibid.*, pp. 218-269.

ร่วงโรยตามวัย ไม่เอื้ออำนวยกับตำแหน่งงาน มีผลทำให้ผู้หญิงต้องตอบสนองความต้องการของ นายจ้างด้วยการไปทำศัลยกรรมเสริมความงาม ลดน้ำหนักด้วยวิธีการต่าง ๆ และทำทุกวิถีทางให้ ตัวเองดูดี เหมาะสมกับงานที่ทำ สามารถสร้างรายได้ให้กับตนเองได้ต่อไป

นอกจากนี้งานบางประเภท ที่หารายได้จากเรื่อร่างของผู้หญิงโดยเฉพาะ อาทิ งาน ตามไนต์คลับ หรือตามผับตามบาร์ต่าง ๆ มักจะกำหนดกฎเกณฑ์ในการรับผู้หญิงเข้าทำงาน เช่น เน้นว่าจะต้องสวย มีการกำหนดสัดส่วนชัดเจน ซึ่งส่งผลให้ผู้หญิงที่ต้องการทำงานประเภทนี้ต้องไป ทำการเสริมความงามด้วยวิธีการต่าง ๆ เพื่อรายได้ และเพื่อเอาใจผู้ที่เข้ามาหาความสำราญ ซึ่งก็ คือผู้ชายนั่นเอง คุณค่าของผู้หญิงจึงอยู่ที่รูปร่างภายนอก หาใช่คุณค่าที่อยู่ภายในตัวผู้หญิงไม่

นอกจากนี้ ความงามของผู้หญิงอาจนำมาซึ่งการถูกล่อลวง กระทำอนาจาร ล่วงละเมิด ทางเพศ และอาจเลวร้ายถึงขั้นฆาตกรรมได้ ด้วยเหตุที่รูปร่างหน้าตา และเรื่อร่างของผู้หญิง เป็น สิ่งที่ดึงดูดให้ผู้ชายเกิดความต้องการทางเพศ และกระทำต่อผู้หญิงอย่างเลวร้ายในที่สุด

แนวคิดทางการเมืองในสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม

จอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้พยายามสร้างเงื่อนไขทางวัฒนธรรมแบบใหม่ เพื่อให้คน ยอมรับอำนาจทางการเมืองของรัฐในระบบใหม่ มีการรณรงค์เรื่องการสร้างชาติแล้วเอาความเจริญ ของชาติผูกพันกับวัฒนธรรม พร้อมกับประกาศนโยบายวัฒนธรรมแห่งชาติ เพื่อที่จะปรับเปลี่ยน พฤติกรรมและชีวิตความเป็นอยู่ของคนไทยให้สอดคล้องกับการสร้างชาติในความหมายใหม่ที่มี ลักษณะเป็นอารยะ มีการออกกฎหมาย ระเบียบ ข้อบังคับ ให้คนไทยปฏิบัติตามวัฒนธรรม แห่งชาติ สื่อต่าง ๆ รวมทั้งศิลปะถูกนำมาใช้เผยแพร่นโยบายวัฒนธรรมให้เป็นที่ยอมรับและนิยมใน หมู่ประชาชน แนวคิดเรื่องชาตินิยม ถูกนำมาใช้เป็นเหตุผลเรียกร้องให้ประชาชนให้ความร่วมมือกับ รัฐ โดยกระตุ้นให้ตระหนักว่าเป็นหน้าที่ที่ประชาชนจะต้องสร้างความเจริญให้กับชาติด้วยการปฏิบัติ ตามนโยบายวัฒนธรรม

การผลักดันแนวคิดชาตินิยมผ่านนโยบายวัฒนธรรมของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ดังกล่าว เป็นผลมาจากการได้เห็นแบบอย่างการควบคุมปรับเปลี่ยนวัฒนธรรมในประเทศที่ใช้ลัทธิ ชาตินิยมรณรงค์ในการพัฒนาประเทศ โดยเฉพาะในประเทศตุรกี นอกจากนี้การที่ได้มีโอกาส ใกล้ชิดกับวัฒนธรรมตะวันตกในขณะที่ไปศึกษาต่อที่ประเทศฝรั่งเศส ได้ก่อให้เกิดความเชื่อว่า ประเทศตะวันตกเป็นมหาอำนาจได้ด้วยวัฒนธรรม ความคิดเรื่องการปรับเปลี่ยนวัฒนธรรมเพื่อให้ ชาติไทยเจริญรุ่งเรืองจึงเกิดขึ้น เพราะหากชาติไทยยังล้าหลังอยู่ก็อาจถูกชาติตะวันตกนำมาเป็น ข้ออ้างในการยึดครองประเทศได้ ลักษณะของการใช้อำนาจของจอมพล ป. ดังกล่าว เป็น

ลักษณะที่ Gramsci (1981-1987) ได้กล่าวถึงรัฐกับการใช้อำนาจรัฐไว้ว่า รัฐมีส่วนประกอบ 2 ส่วน ส่วนแรก คือ สังคมทางการเมือง (political society) อันได้แก่ รัฐ ซึ่งเป็นตัวแทนของการใช้กำลังอำนาจบังคับ กำลังส่วนนี้โดยทั่วไปหมายถึงกองทัพ หรือในบางครั้งอาจรวมถึงการออกกฎหมายบังคับด้วยก็ได้ ส่วนที่สองคือ สังคมพลเมือง (civil society) ซึ่งเป็นตัวแทนของการเห็นชอบร่วมกันหรือประชามติ เมื่อใดมีความขัดแย้งระหว่างรัฐและสังคมพลเมือง เมื่อนั้นจะเกิดการแบ่งแยกอำนาจ และผู้ปกครองก็จะไม่สามารถครองความเป็นใหญ่ได้ เพราะอำนาจทางการเมืองที่พึ่งพาเพียงกำลังบังคับไม่สามารถก่อให้เกิดสภาวะการครองอำนาจนำ (hegemony) ที่สมบูรณ์ได้ การถือครองความเป็นใหญ่ต้องสามารถครอบงำอุดมการณ์ของประชาชาติได้ทั้งการเมือง (political hegemony) และวัฒนธรรม (cultural hegemony) ด้วยเหตุนี้ ชนชั้นปกครองจึงมักพยายามสร้างความใหญ่โดยการสร้างความยินยอมพร้อมใจและหาเสียงสนับสนุนจากชนชั้นผู้ถูกครอบงำ โดยการสร้างระบบวิธีคิด โลกทัศน์ ความเชื่อ และค่านิยมในหมู่ชนชั้นผู้ถูกปกครองให้สอดคล้องกับอุดมการณ์ของรัฐ ซึ่งถือว่าเป็นปฏิบัติการทางอุดมการณ์เพื่อสร้างสภาวะการครองอำนาจนำนั่นเอง ดังนั้น การต่อสู้ทางปัญญา จริยธรรม และวัฒนธรรม จึงเป็นการต่อสู้ที่สำคัญส่วนหนึ่งของการได้มาซึ่งความเป็นใหญ่ (hegemony) นอกเหนือไปจากการต่อสู้ที่ใช้กำลังทางการเมือง²⁹

Anderson³⁰ กล่าวว่า ความรู้สึกชาตินิยม ไม่ใช่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ แต่เป็นสิ่งที่ถูกสร้างขึ้น แม้กระทั่งชาติ ก็เป็นชุมชนทางการเมืองซึ่งถูกจินตภาพขึ้นว่า เป็นชุมชนของกลุ่มคนที่อยู่ร่วมกันอย่างมีความเสมอภาคและภราดรภาพในอาณาเขตที่มีเส้นแบ่งดินแดนออกจากชาติอื่น ๆ ที่แน่นอน

รัฐที่รณรงค์เรื่องชาตินิยมมักเอาความชอบธรรมเรื่องชาติมาขอความร่วมมือจากประชาชน ให้ประชาชนเห็นว่าเป็นหน้าที่ของประชาชนที่จะต้องเสียสละผลประโยชน์ส่วนตนเพื่อผลประโยชน์ส่วนรวมอันยิ่งใหญ่กว่าของชาติ เพื่อความอยู่รอดและเพื่อเอกราชของชาติ มิใช่เพื่อคนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง

²⁹ดูรายละเอียดใน จิตรพร วิทยศักดิ์พันธ์ุ "นโยบายวัฒนธรรมของจอมพล ป. พิบูลสงคราม: ลัทธิชาตินิยมกับผลกระทบทางสุนทรียทัศน์" เอกสารประกอบการสัมมนาเรื่อง จอมพล ป. พิบูลสงคราม กับการเมืองสมัยใหม่ 24-25 มิถุนายน 2536.

³⁰Benedict Anderson, *Image Communities : Reflections on the Origin and the Spread of Nationalism.*, (London: verso, 1983), p. 13.

ความเป็นชาตินั้นผูกพันอย่างลึกซึ้งกับวัฒนธรรม เพราะเป็นที่ยอมรับว่า แต่ละชาติต่างมีเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรม จึงเป็นความชอบธรรมของแต่ละชาติที่จะต้องปกป้องเอกราชของชาติ หรืออีกนัยหนึ่งเอกลักษณ์ของชาติด้วยการปกป้องวัฒนธรรมของชาติ แต่วัฒนธรรมที่จะมีความชอบธรรมทางการเมืองนั้นจะต้องเป็นวัฒนธรรมที่รวมศูนย์ มีมาตรฐานและเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน และที่สำคัญคือ ต้องเป็นที่ยอมรับของประชากรทั้งชาติ

ในการสร้างชาตินั้น จอมพล ป. พิบูลสงครามได้รับเอาวัฒนธรรมตะวันตกในเกือบทุกด้าน และออกประกาศบังคับราษฎรทั่วประเทศให้รับเอาไปปฏิบัติ ซึ่งบางเรื่องก็ดูมีเหตุผล สอดคล้องกับการสร้างชาติใหม่ที่มีคุณภาพ แต่เรื่องการเลียนแบบทางด้านรูปลักษณ์ ยังห่างไกลจากชีวิตความเป็นอยู่ของคนไทย คนไทยถูกขอร้องให้มุ่งกระโปรง สวมกางเกง มีการกำหนดเรื่องการแต่งกายหญิง ให้เป็นไปตามแบบตะวันตก และทำให้เป็นที่เข้าใจว่าดีและสวยงาม เป็นไปตามแบบสากลนิยม ทำให้ประเทศชาติเป็นระเบียบเรียบร้อย ซึ่งนับเป็นการสร้างมายาคติให้เกิดขึ้นในสังคมไทย ทำให้ผู้หญิงไทยต้องปรับเปลี่ยนรูปแบบการแต่งกายของตัวเองใหม่ โดยมีรัฐเป็นผู้กำหนด

Foucault³¹ ได้อธิบายความสัมพันธ์ของร่างกายมนุษย์ที่ถูกการบังคับให้ปฏิบัติตามว่าเป็นการบังคับโดยการใส่ระเบียบวินัย ความสัมพันธ์รูปแบบนี้เรียกว่า “กายวิภาคทางการเมือง” นั่นก็คือยิ่งร่างกายเชื่อฟังการควบคุมมากเท่าใดก็จะเป็นประโยชน์ได้มากเท่านั้น รวมถึงในทิศทางกลับกันด้วย จึงได้เกิดแนวการใช้อำนาจแบบบังคับซึ่งมุ่งจัดการกับร่างกายมนุษย์ เป็นการจัดระเบียบส่วนประกอบต่าง ๆ ของร่างกาย อาทิปฏิกิริยา พฤติกรรมทั้งหลายของร่างกายนั้นเสียใหม่ “กายวิภาคทางการเมือง” จึงมีลักษณะเป็น “กลศาสตร์แห่งอำนาจ” ซึ่งจะเป็นตัวกำหนดว่าเราจะสามารถเข้าครอบงำร่างกายของผู้อื่นได้อย่างไร การครอบงำนี้มีไว้เพื่อให้ร่างกายกระทำเพียงในสิ่งที่เรามุ่งหมายเท่านั้น แต่เพื่อให้ร่างกายนั้นดำเนินการอย่างที่เราต้องการด้วยความรวดเร็วและมีประสิทธิภาพ ระเบียบวินัยจึงผลิตร่างกายที่เชื่อฟังและได้รับการฝึกฝน หรืออีกนัยหนึ่งว่าเป็นร่างกายที่ “อ่านอนสอนง่าย” ระเบียบวินัยเพิ่มพูนแรงกำลังของร่างกาย (ในแง่ความคุ้มค่าของประโยชน์ใช้สอย) พร้อมทั้งลดทอนแรงกำลังเดียวกัน (ในแง่ของการสยบยอมทางการเมือง) กล่าวโดยย่อคือ ระเบียบวินัยได้แยกอำนาจออกจากร่างกาย โดยในด้านหนึ่งก็ได้ทำให้อำนาจนั้นกลายเป็น “ความสามารถ” หรือ “สมรรถภาพ” ซึ่งระเบียบวินัยหาทางจะเพิ่มพูนให้มากขึ้น ส่วนใน

---

³¹มิเชล ฟูโกต์, ร่างกายใต้บังคับ, แปลโดยทองกร โภคธรรม (กรุงเทพฯ: โครงการจัดพิมพ์คบไฟ, 2547), หน้า 23 -25.

อีกด้านหนึ่งระเบียบวินัยพลิกผันพลังงาน หรือพลังที่กำลังที่อาจเกิดขึ้นจากร่างกายให้กลายเป็นการสยบยอมอย่างเคร่งครัด ดังนั้นการบังคับให้ปฏิบัติตามนโยบายของจอมพล ป. พิบูลสงคราม จึงสามารถอธิบายได้ในแง่ของ “กายวิภาคทางการเมือง” ว่าเป็นการเข้าครอบงำร่างกายผู้อื่นด้วยระเบียบวินัย ซึ่งระเบียบวินัยนั้นมีทั้งเพิ่มพูนและลดทอนกำลัง โดยเพิ่มพูนให้กับฝ่ายที่มีอำนาจเหนือกว่าให้มีสมรรถภาพมากขึ้น ในขณะที่เดียวกันก็จะไปลดกำลังของอีกฝ่ายหนึ่งให้สยบยอมอย่างเคร่งครัด ภายใต้ระเบียบวินัยเดียวกันนั่นเอง นั่นก็คือ ยิ่งประชาชนปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัดตามที่จอมพล ป. พิบูลสงครามได้วางระเบียบกฎเกณฑ์ไว้มากเท่าใดก็เท่ากับว่าความมีอำนาจของจอมพล ป. พิบูลสงครามยิ่งมีมากขึ้นเท่านั้น

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. วิทยานิพนธ์เรื่อง นโยบายเกี่ยวกับผู้หญิงไทย ในสมัยสร้างชาติของจอมพล ป. พิบูลสงคราม พ.ศ. 2481- 2487 โดย นันทิรา ขำภิบาล³²

วิทยานิพนธ์เรื่องนี้มุ่งที่จะศึกษาบทบาทและสถานภาพของผู้หญิงไทยในสมัยก่อนการสร้างชาติของจอมพล ป. พิบูลสงคราม โดยเริ่มตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 เป็นต้นมา อันเป็นการเปลี่ยนแปลงในบทบาทและสถานภาพของผู้หญิงไทยตามแบบตะวันตกอย่างชัดเจนเป็นครั้งแรก และศึกษาลักษณะของนโยบายเกี่ยวกับผู้หญิงไทย จุดมุ่งหมาย ศึกษากำหนดนโยบาย และวิธีการดำเนินนโยบายเกี่ยวกับผู้หญิงไทยในสมัยสร้างชาติ ของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ตลอดจนศึกษาถึงบทบาทและสถานภาพของผู้หญิงไทยในสมัยดังกล่าว อันเป็นผลสืบเนื่องมาจากนโยบายและการดำเนินงานที่เกี่ยวกับผู้หญิงไทยในสมัยนั้น นอกจากนี้ยังศึกษาเพื่อประเมินผลของนโยบายและกาดำเนินงานที่เกี่ยวกับผู้หญิงไทยในสมัยดังกล่าวด้วย

วิทยานิพนธ์นี้เกี่ยวข้องกับการศึกษาของผู้เขียน เนื่องจาก ได้ใช้ช่วงเวลาในงานวิจัยสอดคล้องกัน คือ ช่วงปี พ.ศ. 2481-2487 ซึ่งอยู่ในช่วงเวลาหนึ่งในการศึกษาของผู้วิจัยคือช่วงปี 2481-2516 ทั้งนี้นโยบายสร้างชาติสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม พ.ศ. 2481-2487 นั้น มี

---

³²นันทิรา ขำภิบาล, "นโยบายเกี่ยวกับผู้หญิงไทยในสมัยสร้างชาติของจอมพล ป. พิบูลสงคราม พ.ศ.2481- 2487, (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2530).

นโยบายส่วนหนึ่งซึ่งนับว่ามีความสำคัญก็คือ นโยบายเกี่ยวกับผู้หญิงไทย ซึ่งในจุดนี้จะมีการกล่าวถึงเรื่องการแต่งกาย และความสวย ความงามของผู้หญิงไทยในสมัยนั้น ซึ่งเกี่ยวข้องกับและเป็นประโยชน์กับการศึกษาและจัดทำวิทยานิพนธ์ของผู้วิจัยด้วย

2. วิทยานิพนธ์ เรื่อง การประภวคนางสาวไทย (พ.ศ. 2477-2530) โดย สุพัตรา กอบกิจสุขสกุล³³

วิทยานิพนธ์นี้มุ่งศึกษาการจัดประภวคนางสาวไทยที่เกิดขึ้นตั้งแต่แรกเริ่มเมื่อ พ.ศ. 2477 จนกระทั่งถึง พ.ศ. 2530 โดยมุ่งเสนอให้เห็นถึงการปรับเปลี่ยนบทบาททางสังคมของผู้หญิงไทยที่มีผลต่อการประภวคนางสาวไทย ทั้งยังแสดงลักษณะการจัดประภวในแต่ละยุคสมัยอย่างชัดเจน รวมไปถึงปัญหาและผลกระทบที่มีต่อกิจกรรมการประภวคนางสาวไทยที่มีต่อสังคม ซึ่งสุพัตราได้แบ่งยุคการประภวคนางสาวไทยออกเป็น 3 ยุค คือ ยุคแรก ยุคเพื่อช่วยชาติและรัฐธรรมนูญ (พ.ศ. 2477—2488, พ.ศ. 2491-2497) ยุคที่สอง ยุคเพื่อการประชาสัมพันธ์ชื่อเสียงของประเทศ (พ.ศ. 2507-2515) และยุคสุดท้าย ยุคเพื่อการพาณิชย์ ซึ่งจะเกี่ยวข้องกับการศึกษาของผู้เขียนในสองยุคแรก ในเรื่องการแต่งกายแบบตะวันตก การเสริมความงาม เป็นต้น

3. วิทยานิพนธ์ เรื่อง กระบวนการเปลี่ยนแปลงภาพลักษณ์ความงามทางสรีระของผู้หญิงในสังคมไทย : ศึกษาเฉพาะกรณีการประภวคนางสาวไทย โดย อังคเรศ บุญทองล้วน³⁴

วิทยานิพนธ์นี้ มุ่งศึกษากระบวนการเปลี่ยนแปลงภาพลักษณ์ความงามทางสรีระของผู้หญิงในสังคมไทย อิทธิพลของการประภวคนางสาวไทยที่ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงภาพลักษณ์ความงามทางสรีระของผู้หญิงในสังคมไทย และผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการเปลี่ยนแปลงภาพลักษณ์ความงามทางสรีระของผู้หญิงในสังคมไทย โดยการสัมภาษณ์ผู้ที่เกี่ยวข้องกับการประภวคนางสาว

³³สุพัตรา กอบกิจสุขสกุล, "การประภวคนางสาวไทย พ.ศ. 2477-2530"

(วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2531).

³⁴อังคเรศ บุญทองล้วน, "กระบวนการเปลี่ยนแปลงภาพลักษณ์ความงามทางสรีระของผู้หญิงในสังคมไทย : ศึกษาเฉพาะกรณีประภวคนางสาวไทย," (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาสังคมวิทยา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2539).

ไทย ได้แก่ กรรมการตัดสินการประกวด ผู้ส่งนางงามเข้าประกวด และนางสาวไทย นอกจากนี้ยังเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร บทความ งานวิจัย และสิ่งพิมพ์อื่น ๆ

จากผลการศึกษาพบว่า ภาพลักษณ์ความงามทางสรีระของผู้หญิงในสังคมไทยมีการเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัยของการประกวดนางสาวไทย ตามนโยบายการประกวดนางงามเพื่อความบันเทิงในงานวันฉลองรัฐธรรมนูญในยุคแรก (พ.ศ. 2477-2497) ความงามทางสรีระของนางสาวไทยยุคที่สอง (พ.ศ. 2507-2515) เปลี่ยนแปลงไปตามนโยบายส่งเสริมการท่องเที่ยว ที่มีการติดต่อทางการค้ากับต่างประเทศ ความงามทางสรีระของนางสาวไทยยุคหลัง (พ.ศ. 21527-2535) มีการเปลี่ยนแปลงไปตามการเติบโตทางธุรกิจที่มุ่งเน้นให้นางสาวไทยมีความงามที่ได้มาตรฐานอย่างสากล

อังกฤษพบว่า ปัจจัยที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงภาพลักษณ์ความงามทางสรีระของผู้หญิงในสังคมไทย มี 2 ส่วน คือ 1) ปัจจัยเกี่ยวกับมาตรฐานความงามในการประกวดนางสาวไทย ซึ่งประกอบด้วยมาตรฐานความงามในการประกวดนางสาวไทยในอดีตและปัจจุบัน การถ่ายทอดกิจกรรมการประกวดนางสาวไทยและการขยายตัวของประกวดนางงามไปสู่ภูมิภาค 2) ปัจจัยที่ไม่เกี่ยวข้องกับการประกวดนางสาวไทยโดยตรง ทั้งนี้ อังกฤษยังพบว่า มาตรฐานความงามของสังคม ประกอบด้วย การกำหนดมาตรฐานความงามโดยบุคคลที่เกี่ยวข้องกับการประกวดนางสาวไทย กลุ่มของบุคคลทั่วไป กลุ่มที่กำหนดมาตรฐานตัดเย็บเสื้อผ้า และปัจจัยอื่น ๆ ได้แก่ การโฆษณาสินค้าทางสื่อมวลชน ผลกระทบที่เกิดขึ้นทำให้เกิดการแข่งขันทางธุรกิจที่ใช้ความงามทางเรือนร่างของผู้หญิงเป็นจุดขายสินค้า ผู้หญิงถูกปลูกฝังในเรื่องความงามเชิงอุดมคติที่ว่าผู้หญิงที่สวยงามต้องมีสัดส่วนตามมาตรฐานและสามารถเปิดเผยสรีระของตนเองได้ สิ่งเหล่านี้ทำให้สังคมเกิดการเปลี่ยนแปลงความคิดเรื่องคุณค่าความงามของผู้หญิงในระยะยาวได้

จากการศึกษาของอังกฤษ สอดคล้องกับสมมติฐานของผู้วิจัยที่ว่ามายาคติความงามมีการเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัยเช่นเดียวกับภาพลักษณ์ทางสรีระของผู้หญิงไทยเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัยเช่นเดียวกัน นอกจากนี้การศึกษานี้ยังได้เกี่ยวข้องกับการใช้ยุคของการประกวดนางงามเป็นช่วงเวลาของการศึกษาซึ่งจะเกี่ยวข้องกับการศึกษาของผู้วิจัยด้วยโดยเฉพาะในช่วงยุคแรกและยุคที่สอง ดังนั้นการศึกษาของอังกฤษจึงถือได้ว่าเป็นงานวิจัยที่เกี่ยวข้องและสามารถนำผลการศึกษามาใช้เป็นส่วนหนึ่งของข้อมูลได้

4. การศึกษาเรื่อง A Study of Body Image and Gender Differences among Thai Adolescents and Young Adult. ของ จุฬนี เทียนไทย³⁵

จากการศึกษาพบว่า อิทธิพลของสังคมไทยที่มีต่อเรื่องรูปลักษณ์-เรือนร่างของวัยรุ่นหญิงไทย ได้สร้างความกดดัน และการให้คุณค่าแก่เรื่องรูปลักษณ์ภายนอกของผู้หญิงไทยมาตั้งแต่สมัยโบราณแล้ว และได้สืบทอดมาสู่วัยรุ่นหญิงไทยในยุคปัจจุบัน โดยผู้ชายในสังคมไทยมักให้ความสำคัญแก่ผู้หญิงที่มีรูปร่างหน้าตาสวย ตลอดจนถึงคงมีการส่งเสริมความเชื่อในสังคมไทยว่า สิ่งนี้เป็นสิ่งที่เชิดชูความมีหน้ามีตาแก่ตนหากมีแฟนหรือคู่ครองที่สวย ซึ่งเปรียบผู้หญิงเหมือนดังเครื่องประดับของผู้ชาย ดังนั้นผู้หญิงจึงมักถูกปลูกฝังตั้งแต่เยาว์วัยว่าต้องดูแลผิวพรรณรูปร่างและหน้าตาตนเองให้สวยตลอดมา อีกทั้งเรื่องของความสวยความงามก็ยังเป็นเสมือนส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมย่อยในความเป็นสังคมของผู้หญิง จะเห็นได้ว่าผู้หญิงมักพูดคุยเกี่ยวกับเรื่องความสวยความงาม ใช้กิจกรรมเกี่ยวกับเรื่องความสวยความงามสร้างความสัมพันธ์กับเพื่อนผู้หญิงด้วยกัน และเปรียบเทียบรูปร่างของตนเองกับหมู่ผู้หญิงด้วยกันเสมอมา เสมือนเป็นส่วนหนึ่งที่เกิดติดตัวมากับการเป็นผู้หญิง

การศึกษาของจุฬนี เทียนไทยในเรื่องการให้คุณค่าแก่เรื่องรูปลักษณ์ภายนอกของผู้หญิงไทย มีคุณค่าต่อการศึกษาของผู้วิจัยในเรื่องมายาคติความงามเพราะเป็นการศึกษาเกี่ยวกับรูปลักษณ์เรือนร่างของผู้หญิงในสังคมไทย โดยใช้กรอบแนวคิดของตะวันตก ซึ่งในประเทศไทยยังมีผู้ศึกษาอยู่น้อยมาก นอกจากนี้การศึกษาดังกล่าวยังสอดคล้องกับสมมติฐานของผู้วิจัยในเรื่องของความกดดันทางสังคมที่มีส่วนผลักดันให้ผู้หญิงต้องดิ้นรนและกระทำกับร่างกายตนเองด้วยการเสริมความงามด้วยวิธีการต่าง ๆ เพื่อให้ตัวเองเป็นคนที่สวยงาม ซึ่งล้วนแล้วแต่เป็นการบั่นทอนร่างกายของตนเองทั้งสิ้น

---

³⁵ChulaneeThianthai. "A Study of Body Image and Gender Differences among Thai Adolescents and Young Adult," (Doctoral Dissertation, University of Oregon, 2003).

5. งานวิจัย ของ Naomi Wolf เรื่อง The Beauty myth – How Images of Beauty Are Used Against Women³⁶

เป็นงานวิจัยที่มุ่งศึกษาและชี้ให้เห็นว่าความงามของผู้หญิงนั้นเป็นสิ่งที่ถูกสร้างขึ้นและถูกใช้ให้เป็นเครื่องมือที่ใช้ควบคุมและทำร้ายผู้หญิงเอง งานวิจัยดังกล่าวเป็นการจุดประกายให้เกิดข้อถกเถียงในสังคมอเมริกันภายใต้สังคมชายเป็นใหญ่ที่ผู้หญิงถูกมองว่าเป็นเพียงวัตถุทางเพศ ภายใต้ความสัมพันธ์กันระหว่างเสรีภาพของผู้หญิงกับความงามของผู้หญิงที่ว่า การที่ผู้หญิงยังคงผูกติดกับความงามด้วยการกระทำกับร่างกายของตนเองเพื่อความสำเร็จของชีวิตในเรื่องต่าง ๆ ด้วยการลงทุนเสริมความงามด้วยวิธีการต่าง ๆ นั้น ไม่ได้เป็นการปลดปล่อยตัวเองอย่างแท้จริง แต่กลับเป็นสิ่งที่เลวร้ายมากกว่า เพราะผู้หญิงมีสภาพเป็นเพียงวัตถุที่จะต้องตอบสนองความต้องการของสังคมชายเป็นใหญ่ เป็นการกระทำที่เกิดจากความต้องการของสังคมที่ต้องการให้ผู้หญิงเป็น ซึ่ง Wolf มองว่าหากผู้หญิงยังคงยึดติดอยู่กับเรื่องดังกล่าวผู้หญิงก็ยังคงถูกกดทับอยู่ในระบบชายเป็นใหญ่อยู่ดี หากได้มีความสุขและเสรีภาพอย่างแท้จริงไม่

Wolf ได้อธิบายความงามในทัศนะของเธอว่า ความงาม เป็นกระแสที่มีการเปลี่ยนแปลงขึ้นลงเหมือนกับมาตรฐานทองคำ เหมือนกับเศรษฐกิจ ที่ถูกกำหนดนโยบายโดยระบบการเมืองที่ยังคงให้ความสำคัญกับชายเป็นใหญ่อยู่ ฉะนั้นผู้ชายจึงมีอิทธิพลต่อผู้หญิงในการที่จะกำหนดให้ผู้หญิงมีสภาพร่างกายเป็นมาตรฐานอย่างไรก็ได้ตามที่ผู้ชายเห็นว่าเหมาะสม ความงามจึงอาจกล่าวได้ว่าถูกสร้างจากกระบวนการทางสังคมชายเป็นใหญ่ที่ได้สร้างขึ้นจากพื้นฐานของความแตกต่างทางเพศ และความแตกต่างในเรื่องเพศนี้ก่อให้เกิดความแตกต่างในเรื่องโครงสร้างอำนาจ (power structure) ที่แสดงให้เห็นว่าชายมีอำนาจเหนือหญิง และไม่ต้องการให้หญิงได้มีโอกาสมีอำนาจใด ๆ ในสังคม ดังนั้นการต่อต้านไม่ให้ผู้หญิงได้มีโอกาสที่จะได้อำนาจจึงถูกส่งผ่านมาทางมายาคติความงาม ที่ Wolf พบว่าเป็นกลยุทธ์ในการควบคุมผู้หญิงที่แฝงไปด้วยกลลวงให้ผู้หญิงลุ่มหลงอยู่ในร่างกายของตนเอง เข้าใจว่าตัวเองไม่สวย หรือไม่พอใจในความสวยของตน ตลอดจนสร้างแรงกดดันหลอกล่อผ่านทางกลไกทางสังคม ให้ผู้หญิงต้องค้นหาวิธีการต่าง ๆ ในการเสริมความงาม ไม่ว่าจะเป็นการทำศัลยกรรม การลดน้ำหนัก การใช้เครื่องสำอางที่กลายเป็นธุรกิจที่ฟูเฟื่องด้วยการคิดค้นผลิตภัณฑ์ขึ้นมาใหม่ตลอดเวลา โดยมีลูกค้ากลุ่มใหญ่เป็นผู้หญิง ธุรกิจ

³⁶Naomi Wolf, The Beauty Myth : How Image of Beauty are Used Against Women,(New York: Morrow, 1991).

เครื่องสำอางและการเสริมความงามได้กลายเป็นผู้ที่ได้ประโยชน์ในขณะที่ผู้หญิงมีแต่สูญเสียแต่เป็นการสูญเสียที่ไม่รู้สึกตัว แต่กลับทำให้รู้สึกว่าการที่ตัวเองสวยขึ้นเป็นผลดี โดยหารู้ไม่ว่าร่างกายของตัวเองนั้นได้ตกเป็นเหยื่อ หาได้มีเสรีภาพอย่างที่เข้าใจไม่

นอกจากนี้ยังมีการอดอาหารด้วยวิธีการต่าง ๆ ซึ่งล้วนแล้วแต่บั่นทอนร่างกายของผู้หญิงและส่งผลกระทบต่อผู้หญิงมากกว่าผลดี ไม่ว่าจะเป็นความเจ็บป่วยที่เกิดจากความต้องการเป็นคนสวยมีรูปร่างทรวดทรงที่ดี จนกลายเป็นโรค Anorexia และ Bulimia (รายละเอียดได้กล่าวไว้แล้วในตอนต้น) ที่ Wolf พบว่า ผู้ป่วยร้อยละ 90-95 เป็นผู้หญิง และในแต่ละปีจะมีผู้หญิงอเมริกันถึง 150,000 คน ที่เสียชีวิตด้วยโรค Anorexia คือการอดอาหารจนผอมตายนั่นเอง ซึ่งโรคดังกล่าวได้กำลังรุกรามเข้ามาในสังคมไทย แต่ยังไม่เป็นที่แพร่หลายหรือเป็นที่เข้าใจโดยทั่วไป เพราะเป็นโรคใหม่ ทั้งนี้จากการศึกษาของจุลินี เทียนไทย ยังพบว่ามิวไรท์ไทยที่นอกจากจะมีการใช้ยาลดความอ้วนแล้ว ยังมีการใช้วิธีอมอาหารไว้ในปากแล้วคายออก หรือรับประทานอาหารแล้วไปล้วงคอให้อาเจียนออก ซึ่งเป็นพฤติกรรมการรับประทานอาหารที่ผิดปกติ อันเป็นอาการของโรค Bulimia ทั้งนี้ก็เป็นผลมาจากความต้องการที่จะมีรูปร่างที่ผอมบางเพราะเข้าใจว่าเป็นรูปร่างที่สวยงาม ทั้งที่ความจริงแล้วการที่ร่างกายผอมมากทำให้ดูไม่แข็งแรงและมีสภาพเหมือนคนป่วยมากกว่า

เห็นได้ชัดว่ามายาคติความงามได้สร้างภาพลวงให้ผู้หญิงเข้าใจว่าความงามจะนำมาซึ่งการประสบความสำเร็จและอำนาจในสังคม แต่หารู้ไม่ว่านี่คือโอกาสที่มายาคติของความงามจะถูกนำมาใช้ทำลายความก้าวหน้าของผู้หญิงโดยที่ผู้หญิงไม่รู้ตัว ความงาม และความต้องการเป็นผู้หญิงที่เพียบพร้อมมีผลทำให้ผู้หญิงให้ความสนใจในการดูแลเอาใจใส่ ปรับปรุงดูแลตัวเองให้สวยงามเพื่อเข้ามาสู่ระบบการทำงาน และเพื่อการนำไปสู่ความสำเร็จของชีวิตในด้านอื่น ๆ ในขณะเดียวกันก็ได้สร้างความกดดัน และส่งผลกระทบต่อร่างกายและจิตใจของผู้หญิงด้วย Wolf จึงต่อต้านในเรื่องความสวยความงามอย่างมาก เนื่องจากเป็นการบั่นทอนความก้าวหน้าของผู้หญิงและเป็นการกักกันผู้หญิงให้ลุ่มหลงอยู่ในร่างกายของตัวเอง ทำให้ผู้หญิงจำกัดตัวเองอยู่ในฐานะเมียและแม่ที่อยู่กับเหย้าเฝ้ากับเรือนเท่านั้น ซึ่งผู้วิจัยเห็นด้วยกับ Wolf ทั้งนี้เพราะในความเป็นจริงผู้หญิงถึงแม้จะสวยงามเพียงใด หากยังคงอยู่ภายใต้ระบบสังคมชายเป็นใหญ่ก็ยังไม่ได้มีสภาพชีวิตที่ดีขึ้น และกลวงของมายาคติความงามยังคงคุกคามผู้หญิงอยู่ต่อไป

ผู้วิจัยได้ใช้แนวคิดของ Wolf ในการศึกษาครั้งนี้ ซึ่งแนวคิดของ Wolf เป็นกรอบแนวคิดของตะวันตก (Western framework) โดยผู้เขียนได้นำกรอบความคิดดังกล่าวมาปรับใช้ในการศึกษาเรื่องมายาคติความงามของผู้หญิงไทย ทั้งนี้เนื่องจากเรื่องดังกล่าวไม่ได้เป็นแนวคิดที่เกิดขึ้นในสังคมไทย จึงเป็นเรื่องที่ยังไม่มีผู้ใดได้ศึกษามาก่อน ความงามในการศึกษาของผู้เขียนจึง

ไม่ใช่ความงามตามมาตรฐานตะวันตก แต่เป็นความงามของผู้หญิงไทยที่รับวัฒนธรรมตะวันตกเข้ามาโดยใช้แนวคิดของตะวันตกในการศึกษาเท่านั้น

วรรณกรรมและเอกสารที่เกี่ยวข้อง

1. วรรณกรรมเรื่อง สี่แผ่นดิน ของ ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช³⁷

ส่วนหนึ่งในเนื้อเรื่องนี้บรรยายถึงความเป็นไปของสังคมไทยในสมัยของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้เป็นอย่างดี และที่สำคัญยังได้บันทึกเรื่องราวและความเป็นอยู่ตลอดจนความคิดเห็นของคนในสมัยดังกล่าวที่ประวัติศาสตร์มิได้จารึกไว้รวมอยู่ด้วย ดังนั้นนอกจากจะใช้ข้อมูลทางเอกสารด้านอื่น ๆ ที่กล่าวถึงประวัติศาสตร์ทั่วไปในสมัยนั้นแล้ว วรรณกรรมเรื่อง สี่แผ่นดิน จะทำให้สามารถทราบวิถีชีวิตของคนในสมัยดังกล่าวตลอดจนความรู้สึกนึกคิดของคนที่ประวัติศาสตร์มิได้กล่าวถึง นำมาประกอบกับข้อมูลทางเอกสารจากเอกสารอื่น ให้เป็นที่เข้าใจและสามารถนำข้อมูลมาวิเคราะห์ได้

2. วิวัฒนาการสังคมไทยกับหัตถนิยายชุด พล นิกร กิมหงวน ของ ป. อินทรปาลิต โดย วิจิตวงศ์ ณ ป้อมเพชร์³⁸

หัตถนิยายดังกล่าว เป็นการลำดับภาพวิวัฒนาการของสังคมไทย โดยการบอกเล่าปรากฏการณ์และเหตุการณ์ที่น่าสนใจในช่วงเวลาต่าง ๆ นับตั้งแต่ พ.ศ.2482 เป็นต้นมา จนถึงปี พ.ศ. 2511 ซึ่งเป็นปีที่ผู้ประพันธ์ คือ ป. อินทรปาลิต ได้ถึงแก่กรรมลง ช่วงระยะเวลาดังกล่าวได้บอกเล่าเหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาของผู้เขียนโดยบอกเล่าผ่านทางหัตถนิยายในแต่ละตอน อาทิ ตอนอายุผู้หญิง รัฐนิยม เทียบรัฐธรรมนูญ เทียบรัฐธรรมนูญ 83 มนุษย์เหล็ก หยาดฟ้ามาดิน จำอวดบรรดาศักดิ์ ฉลองสันติภาพ เป็นต้น ซึ่งได้บรรยายถึงการแต่งกาย และลักษณะของผู้หญิงในสมัยนั้นไว้ในหัตถนิยายดังกล่าวที่สามารถนำมาใช้เป็นส่วนหนึ่งของข้อมูลที่ผู้เขียนศึกษาได้

³⁷ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช, สี่แผ่นดิน, พิมพ์ครั้งที่ 1, (พระนคร : สำนักพิมพ์ชัยฤทธิ์, 2496).

³⁸ วิจิตวงศ์ ณ ป้อมเพชร์, วิวัฒนาการสังคมไทย กับหัตถนิยายชุด พล นิกร กิมหงวน ของ ป. อินทรปาลิต (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แสงดาว, 2544).

วรรณกรรมชุดสามเกลอที่ออกสู่สายตาของนักอ่านต่อเนื่องกันมาถึง 30 ปี ซึ่งเป็นช่วงเวลาของโลกและสังคมไทยได้เห็นการเปลี่ยนแปลงในทุก ๆ ด้าน อย่างที่ไม่เคยปรากฏมาก่อน ซึ่งเกี่ยวข้องกับการเมือง เศรษฐกิจ วัฒนธรรม จารีตประเพณี วิทยาศาสตร์ และเทคโนโลยี เป็นการบอกเล่าทางประวัติศาสตร์ที่แสดงให้เห็นวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของผู้คนในอดีตได้เป็นอย่างดี

3. ท่องอดีตกับสามเกลอ โดย พล.ต.ต. พิระพงศ์ ดามาพงศ์³⁹

เป็นวรรณกรรมที่รวบรวมหัตถนิยายชุดสามเกลอ พล นิกร กิมหงวน บทประพันธ์อมตะของ ป. อินทรปาลิต เช่นเดียวกัน ซึ่งได้แสดงให้เห็นถึงความมีคุณค่าและมีสาระในตัวเองของบทประพันธ์ โดยเฉพาะการบันทึกข้อมูลทางประวัติศาสตร์ในระหว่างปีพุทธศักราช 2475-2511 ในชีวิตของผู้ประพันธ์ ไม่ว่าจะเป็เหตุการ์ณบ้านเมือง ถนนหนทาง ชีวิตความเป็นอยู่ประจำวันของคนไทยย้อนกลับไปเมื่อหกสิบกว่าปีที่ผ่านมา

4. หนังสือและเอกสารอื่น ๆ อาทิเช่น หนังสือ การแต่งกายสมัยรัตนโกสินทร์

ของ เอนก นาวิกมูล⁴⁰ หนังสือ ย้อนไปข้างหลัง ของ วิจิตวงศ์ ณ ป้อมเพชร⁴¹ หนังสือ วิพิธัศนา วัฒนธรรมไทย โดย รพีพร (นามแฝง)⁴² และ เอกสารทางราชการ จดหมายเหตุสิ่งพิมพ์อื่น ๆ ฯลฯ

³⁹พิระพงศ์ ดามาพงศ์, ท่องอดีตกับสามเกลอ (กรุงเทพฯ: บริษัทสามเจริญพาณิชย์ (กรุงเทพฯ) จำกัด, 2546, หน้า 213.

⁴⁰เอนก นาวิกมูล, การแต่งกายสมัยรัตนโกสินทร์, พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ, 2547).

⁴¹วิจิตวงศ์ ณ ป้อมเพชร, ย้อนไปข้างหลัง (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ดอกหญ้า, 2543).

⁴²รพีพร (นามแฝง), บรรณาธิการ, วิพิธัศนา วัฒนธรรมไทย (กรุงเทพฯ: ศูนย์วัฒนธรรมแห่งชาติ, 2537).

กรอบแนวคิด

แนวคิดเรื่อง มายาคติความงาม (Beauty Myth) เป็นวาทกรรมที่เกิดจากการสร้างทางสังคมและวัฒนธรรมตะวันตก โดยเฉพาะสังคมวัฒนธรรมชายเป็นใหญ่ที่ให้คุณค่าผู้หญิงเป็นเพียงวัตถุทางเพศ หยิบยื่นความหมายและคุณค่าให้ผู้หญิงลุ่มหลงไปกับร่างกายของตัวเอง โดยผู้หญิงถูกทำให้รู้สึกไม่พึงพอใจต่อร่างกายของตัวเอง และเข้าใจว่าร่างกายของผู้หญิงเป็นสิ่งที่ไม่สวยงามสมบูรณ์ ซึ่งได้สร้างความกดดันให้กับผู้หญิง จำเป็นที่ผู้หญิงจะต้องเสริมความงามเพื่อหาความสมบูรณ์แบบอันจะเป็นหนทางไปสู่ความสำเร็จในด้านต่าง ๆ ซึ่งเป็นไปเพื่อตอบสนองความต้องการทางสังคมในระบบชายเป็นใหญ่ และการเสริมความงามด้วยวิธีการต่าง ๆ ได้ส่งผลกระทบต่อผู้หญิงตามมามากมาย

แนวคิดดังกล่าวได้นำมาประยุกต์ใช้กับเหตุการณ์ของประเทศไทยตั้งแต่เริ่มมีนโยบายสร้างชาติ ของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ช่วงระหว่างปี พ.ศ. 2481-2487 จนถึง เหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516

นับจากเริ่มมีนโยบายสร้างชาติ ซึ่งเป็นช่วงระยะเวลาที่ประเทศไทยกำลังตกอยู่ในภาวะสงครามโลกครั้งที่สอง รัฐบาลได้เล็งเห็นถึงความจำเป็นในการที่จะพัฒนาประเทศให้ทัดเทียมอารยประเทศ ไม่ให้ตกไปอยู่ภายใต้อำนาจของชาติใด โดยจอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้มีนโยบายพัฒนาผู้หญิงไทยโดยเฉพาะในเรื่องการแต่งกายตามแบบตะวันตก ที่ได้รับการยอมรับว่าสวยงามและเป็นระเบียบ ซึ่งเมื่อผู้หญิงไทยสามารถปฏิบัติได้ตามนี้แล้ว ประเทศชาติก็จะดูเป็นระเบียบเรียบร้อย อันจะเป็นหนทางหนึ่งที่จะนำพาประเทศไปสู่ความทัดเทียมกับอารยประเทศ จึงทำให้เกิดการตื่นตัวในการปรับปรุงบุคลิกภาพและลักษณะการแต่งกายของผู้หญิงไทยในขณะนั้น โดยได้ใช้ยุคของการประกวดนางสาวไทยกำหนดช่วงระยะเวลาของมายาคติความงามจากวัฒนธรรมตะวันตกที่เข้ามามีอิทธิพลกับผู้หญิงไทย ใน 2 ยุค ได้แก่ ยุคเพื่อช่วยชาติและรัฐธรรมนูญ (พ.ศ. 2481-2497) และ ยุคเพื่อการประชาสัมพันธ์ชื่อเสียงของประเทศ (2507-2516) ทั้งนี้มายาคติความงามในสองยุคที่กล่าวมามีผลวัดของการเปลี่ยนแปลงที่มีผลกระทบต่อผู้หญิงในสังคมไทยขณะนั้นอย่างมากมาย โดยอธิบายได้ด้วยภาพกรอบแนวคิดดังนี้

